

ZA KWADRANS ÓSMA

BOŻENA PAŹDZIO
MAGDALENA KLABACHA-LICA
WIOLETTA MAJEWSKA
RENATA PAŹDZIO

Program nauczania wychowania przedszkolnego

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

WARSZAWA 2019

Redakcja merytoryczna – Agnieszka Karczewska-Gzik
Recenzja merytoryczna – dr Anna Kienig
Maria Ferenc
Agnieszka Ratajczak-Mucharska
Urszula Borowska

Redakcja językowa i korekta – Editio

Projekt graficzny i projekt okładki – Editio

Skład i redakcja techniczna – Editio

Warszawa 2019
Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons – Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Część I – Cel wychowania przedszkolnego, główny, szczegółowy i terapeutyczny programu	6
Część II – Założenia teoretyczno-naukowe	8
Część III – Organizacja warunków i sposób realizacji kształcenia	17
Część IV – Metody, techniki, formy pracy	20
Część V – Sposoby, metody, narzędzia diagnozowania	25
Część VI – Struktura treści programowych	27
Część VII – Ewaluacja programu	54
Bibliografia	55

WSTĘP

Za kwadrans ósma to program wychowania przedszkolnego kompleksowo wspierający dzieci o harmonijnym i nieharmonijnym rozwoju oraz ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w kształtowaniu kompetencji kluczowych. Opracowany został w oparciu o przepisy prawa oświatowego. Odbiorcami programu są przedszkola ogólnodostępne, ogólnodostępne z oddziałami integracyjnymi, integracyjne, oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych oraz inne formy wychowania przedszkolnego.

Podstawy teoretyczne programu opierają się głównie na pedagogice freinetowskiej oraz nurcie konstruktywizmu i holizmu. Koncepcja C. Freineta, konstruktywizm i holizm wprowadzają nauczyciela przedszkola w procesy i działania zmierzające do całościowego wsparcia rozwoju dziecka. Nauczyciel poznaje założenia teoretyczne, by umiejętnie korzystać z metod i technik zawartych w programie, wejść w nową rolę – rolę nauczyciela jako osoby stymulującej rozwój dziecka, nauczyciela, który w nauczaniu ma skupić się **nie** na tym, co **poznaje** dziecko, ale na tym, **jak to poznaje**.

W założeniach naukowych zwracamy uwagę na fazy rozwoju na podstawie koncepcji kryzysów psychologicznych (E.H. Eriksona), fazy rozwoju psychomotorycznego, rozwój psychomotoryczny, społeczno-emocjonalny (M. Bogdanowicz, M. Przetacznik-Gierowskiej, G. Makiełło-Jarzy), inteligencje wielorakie (H. Gardnera) oraz neurobiologiczną wiedzę o mózgu (D.J. Siegela i J. Cieszyńskiej). Przywołanie założeń naukowych ma na celu wsparcie nauczyciela w działaniach edukacyjno-terapeutycznych zmierzających do osiągnięcia przez dziecko dojrzałości do podjęcia nauki w szkole.

Ważnym elementem programu jest struktura treści programowych oparta na ośmiu obszarach działania dziecka w odniesieniu do kompetencji kluczowych, obszarach rozwoju dziecka, zadaniach przedszkola, osiągnięciach dziecka na koniec wychowania przedszkolnego, celach szczegółowych, celach terapeutycznych oraz treściach kształcenia przyporządkowanych do podziału wiekowego na 3-latkę, 4-latkę, 5-latkę, 6-latkę, dzieci ze SPE. W treściach kształcenia znalazły się treści edukacyjno-terapeutyczne wykraczające poza treści z podstawy programowej.

Tytuł programu **Za kwadrans ósma** ma znaczenie symboliczne. Nauczyciel ma 4 lata na wsparcie całościowego rozwoju dziecka. Wsparcie zgodnie z założeniami podstawy programowej jest realizowane „przez proces opieki, wychowania i nauczania – uczenia się, co umożliwi dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji” (Dz.U. z 2017 r., poz. 356: 2).

CZĘŚĆ I – CEL WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO, GŁÓWNY, SZCZEGÓŁOWY I TERAPEUTYCZNY PROGRAMU

1. Cel wychowania przedszkolnego to jeden z elementów podstawy programowej „realizowany w procesach opieki, wychowania i nauczania/uczenia się, określony jako wsparcie całościowego rozwoju dziecka [...] Dziecko – jako podmiot wszelkich działań pedagogicznych [...] wyraża swoją aktywność w trzech formach wynikających z triady klasycznych wartości: prawda (poznawanie tego, co prawdziwe), dobro (czynienie dobra) i piękno (kształtowanie piękna)” (Dryjas i Jas, 2017: 17).

Tak określony cel wychowania przedszkolnego to rozwój dziecka od percepcyjno-odtwórczego do percepcyjno-innowacyjnego sposobu uczenia się. Podkreśla on podmiotowość dziecka w procesie edukacji oraz umożliwia podejmowanie działań wspierających dziecko we wszystkich obszarach rozwoju (fizycznym, emocjonalnym, społecznym, poznawczym), co w efekcie umożliwi dziecku osiągnięcie dojrzałości do podjęcia nauki w szkole podstawowej.

W świetle założeń konstruktywistycznej teorii wiedzy i poznawania dojrzałość szkolną można rozpatrywać „w kontekście aktualnego rozwoju dziecka (to mapa kompetencji dobrze przez nie opanowanych oraz funkcji dopiero dojrzewających), zaś gotowość szkolną w aspekcie jego najbliższego rozwoju (to obszar gotowości dziecka do zdobywania kompetencji leżących w zasięgu jego możliwości przy wspierającym otoczeniu społecznym)” (Michalak i Misiorna, 2006: 4).

2. Cel główny programu: kompleksowe wsparcie dzieci w kształtowaniu kompetencji kluczowych niezbędnych do funkcjonowania w społeczeństwie opartym na wiedzy oraz na globalizującym się rynku pracy.

3. Cel szczegółowy: przypisanie treści kształcenia (obszar poznawczy) wykraczających poza podstawę programową; włączenie celu terapeutycznego do treści kształcenia; spojrzenie na dziecko przez pryzmat faz rozwoju psychomotorycznego, społeczno-emocjonalnego, psychoseksualnego, inteligencji wielorakich, roli półkul mózgowych w procesie uczenia się; przypisanie nauczycielowi roli osoby stymulującej rozwój dziecka, skupionej na pobudzaniu aktywności dziecka; postawienie na różnorodne formy aktywności dziecka; przeniesienie nacisku w nauczaniu z płaszczyzny „co” na „jak”?; stworzenie obszarów działania dziecka na podstawie kompetencji kluczowych.

4. Cel terapeutyczny to stymulacja (zostanie włączona do pracy z dzieckiem z widocznymi odchyleniami rozwojowymi/indywidualnymi opóźnieniami rozwoju w stosunku do ustalonych norm, niebędącymi jednak zaburzeniami), rozwijanie (zastosowane zostanie wobec dzieci o prawidłowym rozwoju funkcji

psychomotorycznych i społeczno-emocjonalnych), usprawnianie (włączywszy w przypadku dzieci z odchyleniami od norm rozwojowych w różnych zakresach funkcjonowania poznawczego, językowego, ruchowego, emocjonalno-społecznego/ zaburzeniami funkcji psychomotorycznych) w zakresie percepcji wzrokowej, słuchowej i aparatu ruchowego. Zakres ćwiczeń: stymulacja, rozwijanie, usprawnianie w zakresie: percepcji wzrokowej (ćwiczenia koordynacji wzrokowo-ruchowej, spostrzegania figury i tła, stałości spostrzegania, spostrzegania położenia przedmiotów w przestrzeni, spostrzegania stosunków przestrzennych, analizy i syntezy wzrokowej, pamięci wzrokowej/sensorycznej ultrakrótkiej, krótkotrwałej, długotrwałej); percepcji słuchowej (ćwiczenia funkcji słuchowo-językowych, ćwiczenia umiejętności fonologicznych i morfologiczno-syntaktycznych, pamięci słuchowej/sensorycznej, krótkotrwałej, długotrwałej); aparatu ruchowego (ćwiczenia motoryki małej, dużej, grafomotoryki).

CZĘŚĆ II – ZAŁOŻENIA TEORETYCZNO-NAUKOWE

1. Koncepcja pedagogiczna Celestyna Freineta

Z pedagogiki C. Freineta (przedstawiciela pedagogiki naturalistycznej) została zaczerpnięta wiedza z zakresu metod i technik pracy oraz główne założenia pedagogiki. W swojej koncepcji pedagogicznej Freinet szczególny akcent kładł na: rozbudzanie twórczej aktywności dziecka poprzez kontakt ze środowiskiem oraz włączanie w proces dydaktyczny form swobodnej ekspresji. Konsekwencją tego założenia było wprowadzenie, zamiast tradycyjnych lekcji i nauczania podręcznikowego, wielu nowych i oryginalnych metod, form i technik pracy. Techniki i metody Freineta (oparte na bliskości z naturą, kreatywności, ekspresji, pozwalające na bliski kontakt z samym sobą) stały się dla nas źródłem inspiracji do poszukiwań i stworzenia własnych metod oraz technik pracy. Dwie techniki freinetowskie zostały włączone do programu: **swobodna ekspresja artystyczna** (plastyczna, muzyczna, ruchowa) i **doświadczenia poszukujące** (inaczej techniki samodzielnego zdobywania wiedzy przez dziecko). Natomiast w treściach kształcenia zostały zawarte założenia pedagogiki freinetowskiej: wszechstronny rozwój dziecka, jego potrzeby, możliwości, naturalny sposób życia, indywidualność, odrębność.

2. Nurt konstruktywizmu i holizmu (przedstawiony w krokach)

2.1. Nurt konstruktywizmu:

Krok pierwszy – Konstruktywizm to jednocześnie teoria uczenia się i zdobywania wiedzy oraz nauczania. „Jako strategia edukacyjna stanowi odejście od **transmisyjnego modelu wiedzy** (opartego na przesyłaniu informacji od nauczyciela do ucznia, traktującego funkcjonowanie odbiorców jako podmiot bierny), mającego korzenie w tradycji behawiorystycznej, na rzecz **modelu interakcyjnego** (opartego na współuczestnictwie podmiotów; nauczyciel i uczeń odkrywają wspólnie prawdy o rzeczywistości, uczeń funkcjonuje w takiej relacji jako podmiot aktywny)” (Podejście konstruktywistyczne 2018: 8).

Krok drugi – Wiedza, uczenie się, nauczanie.

Wiedza „ma charakter subiektywny i własny. Na zewnątrz [...] istnieje świat realny, trudno jednak poznać rzeczywistość taką, jaka jest naprawdę (stwierdzić ostatecznie, że jest to prawda absolutna i pewna). Wiedza będzie więc konstruowana przez jednostkę stosownie do sytuacji, w jakiej się znajduje” (tamże: 9).

Uczenie się „jest zatem konstruowaniem własnych struktur wiedzy przez myślący podmiot, a nie przyswajania gotowych treści czy szablonów” (tamże: 3).

Nauczanie zaś jest równoznaczne ze wzbudzaniem, podtrzymywaniem procesu uczenia się i modyfikowania struktur poznawczych dziecka w związku z jego aktywnością oraz sterowaniem tym procesem. „Nacisk w nauczaniu przeniesiony zostaje z płaszczyzny **co?** na **jak?** przy jednoczesnym uwzględnieniu różnic poznawczych” (tamże: 6).

Krok trzeci – Podejście konstruktywistyczne.

Rola nauczyciela: stymuluje rozwój ucznia, pobudza do aktywności, wychodzi poza wiedzę stricte podręcznikową i przedszkolne warunki poznawania, ma przede wszystkim nauczyć uczenia się, stwarzać okazje do uczenia się, w nauczaniu przenosi nacisk z płaszczyzny **co?** na **jak?**, uwzględnia przedwiedzę ucznia, jego prawo do własnego sposobu myślenia, w edukacji nie rozdziela płaszczyzny uczenia się i oceniania – obie uzupełniają się nieustannie, jest prawie niemy, jego obecność wiąże się z inspirowaniem, systematyzowaniem, wdraża metody pozwalające dziecku samodzielnie poznawać, uzupełniać, modyfikować wiedzę, stwarza klimat i inspiruje uczących się do stawiania pytań, do projektowania działań, które odpowiadałyby na te pytania, próbuje poznać rozumienie pojęć przez uczniów, zanim przedstawi im własne.

Rola dziecka: poszukuje, modyfikuje, interpretuje, sprawdza wiadomości, nie jest skupione na przyswajaniu gotowych treści czy szablonów, jest aktywne, wykorzystuje własną przedwiedzę.

Krok czwarty – Przedstawiciele konstruktywizmu i ich założenia:

J. Dewey – wypowiadając się w aspekcie poznawczym, zakładał, że największą wartość ma wiedza zdobyta dzięki zaangażowaniu i własnym doświadczeniom, nie zaś ta, która przekazywana jest przez nauczyciela jako wiedza zamknięta.

J. Piaget – wypowiadając się w aspekcie poznawczym, zakładał, że dzieci tworzą swoją wiedzę o świecie autonomicznie, ale zawsze w związku z otoczeniem, w jakim żyją.

L.S. Wygotski – wypowiadając się w aspekcie społecznym, zakładał, że wiedza jest osobistą konstrukcją tworzoną przez każdego subiektywnie, choć jednocześnie ma wymiar społeczny.

J.S. Bruner – wypowiadając się w aspekcie poznawczym, zakładał, że zasadniczy rozwój umysłu zachodzi wówczas, gdy człowiek analizuje na nowo i świadomie to, w czym do tej pory uczestniczył.

2.2. Teoria holizmu:

Krok pierwszy – Holizm to całościowe zdobywanie wiedzy, poznawanie świata.

Krok drugi – Edukacja holistyczna to: rozwój w wymiarze umysłowym – poznanie własnego stylu uczenia się i dopasowanie do niego najskuteczniejszych technik, w wymiarze fizycznym – wykorzystanie wszystkich zmysłów, aby uczyć się szybciej

i efektywniej, w wymiarze duchowym – poczucie się osobą wyjątkową, cenną, traktowaną indywidualnie i z szacunkiem, w wymiarze emocjonalnym – osiągnięcie pewności siebie w komunikacji językowej, wzbudzenie w sobie motywacji i zapału do nauki, zwrócenie uwagi na edukację prawej i lewej półkuli mózgowej.

Krok trzeci – Podejście holistyczne.

Rola nauczyciela: kreatywnie, wielozmysłowo naucza, integruje treści kształcenia, ściśle współpracuje z rodzicami, dostrzega ucznia przez pryzmat stanu zdrowia, rozwoju psychofizycznego, społeczno-emocjonalnego czy sytuacji bytowej, odchodzi od encyklopedyzmu w nauczaniu, od wąskiej specjalizacji do wielopredmiotowego przygotowania, przygotowuje dziecko do życia poprzez położenie nacisku na osiągnięcie przez nie głównych umiejętności, a nie tylko wiedzy, wykorzystuje aktywne metody nauczania, włącza do procesu uczenia różne formy aktywności.

Krok czwarty – Przedstawiciele holizmu i ich założenia:

Jan Christiaan Smuts – człowiek doświadcza otaczającego go środowiska wszystkimi zmysłami; percepcja rzeczywistości ma charakter całościowy, a nie fragmentaryczny.

Rudolf Steiner (twórca pedagogiki waldorfskiej) – w szkole nie chodzi o stopniowy rozwój osobowości zgodnie z zasadami psychologii rozwojowej, tylko o przemianę osobowości w kierunku doświadczania odmiennych stanów świadomości.

Fritz Perls (twórca podejścia Gestalt) – odnosi się do stwierdzenia, iż całość jest czymś więcej niż sumą poszczególnych części, człowiek traktowany jest całościowo, a nie jako zbiór poszczególnych cech, trudności czy problemów.

3. Rozwój psychomotoryczny dziecka

3.1. Rozwój psychomotoryczny (wg Marty Bogdanowicz)

Cel: przybliżenie rozwoju psychomotorycznego dziecka przedszkolnego.

Rozwój neuronalny polega na neuronalnym rozwoju mózgu i całego układu nerwowego oraz wszystkich umiejętności z tego wynikających; zaczyna się od poczęcia i trwa całą ciążę, następnie przez okres niemowlęctwa do dorosłości.

Rozwój psychomotoryczny (etap po neurorozwoju) odnosi się do rozwoju psychicznego i ruchowego. Termin ten stosuje się tylko w stosunku do dzieci. Występuje on w dwóch znaczeniach: **wąskim** (określenie rozwoju motorycznego) i **szerokim** (rozwój dziecka całościowy, z uwzględnieniem funkcji ruchowych i psychicznych). Pojęcie stosuje się zarówno w odniesieniu do normy, jak i patologii.

Wyróżniamy **model** rozwoju psychomotorycznego ze względu na:

- **tempo rozwoju:** przeciętne tempo rozwoju – $WR = W\dot{Z}$ (wiek życia), opóźnione tempo rozwoju – $WR < W\dot{Z}$, przyspieszone tempo rozwoju – $WR > W\dot{Z}$;
- **rytm rozwoju** (wyróżniamy model harmonijnego i nieharmonijnego rozwoju:

nieharmonijny rozwój przebiega u dzieci, których opóźnienia i przyspieszenia rozwoju występują na tle normy intelektualnej): parcjalne lub fragmentaryczne opóźnienie rozwoju – $WR \leq W\dot{Z}$; parcjalne lub fragmentaryczne przyspieszenie rozwoju – $WR \geq W\dot{Z}$; parcjalne lub fragmentaryczne opóźnienie rozwoju w niektórych sferach przy jednoczesnym przyspieszeniu w innych – $WR < > W\dot{Z}$;

- **dynamikę rozwoju:** w równomiernym (stałym, jednostajnym) tempie, nierównomiernym tempie.

Zakres zaburzeń rozwoju psychoruchowego: zaburzenia globalne (najszerszy zakres zaburzeń, obejmujący całość ocenianych funkcji), **zaburzenia parcjalne** (węższy zakres zaburzeń, np. opóźnienia rozwoju mowy, rozumienia mowy i mówienia, wypowiedzania się (ekspresji mowy), **zaburzenia fragmentaryczne** (wąski zakres, np. tylko funkcji słuchowo-językowych)).

4. Fazy rozwoju psychomotorycznego (wg M. Przetacznik-Gierkowskiej, G. Makiełto-Jarzy)

4.1. Obszar rozwoju: społeczno-emocjonalny

- **Dziecko przed skokiem rozwojowym od 3 do 5,5 lat.**

3-latek: wykazuje bardzo silne emocje, ekspresyjne, żywe gesty, dużą zmienność i brak kontroli, w prosty sposób słowami próbuje wyrażać swoje emocje i uczucia, duża wrażliwość emocjonalna na sytuacje społeczne, zaczyna rozstawać się z rodzicami bez lęku, walczy o swoją autonomię, często spędza czas na zabawach samotnych, równoległe naśladowując działania bawiącego się obok dziecka, pojawiają się pierwsze zabawy tematyczne z rówieśnikami, zaczyna dzielić się zabawkami, nawiązuje pierwsze znajomości, jest otwarty na współpracę w grupie 2–3-osobowej, podporządkowuje się woli i oczekiwaniom dorosłych, dorośli są autorytetem i wzorem do naśladowania.

4-latek: jest bardziej świadomy swoich uczuć i stara się nad nimi panować, swoje emocje i uczucia wyraża słownie, lubi przeciwstawiać się dorosłym, zabawy tematyczne wzbogacają się o pomysłowe i złożone działania, jest w stanie poświęcić dużo czasu, energii na organizowanie miejsca zabawy, wczuwa się w rolę i żywo reaguje emocjonalnie, bawi się w grupie lub prowadzi zabawy równoległe, dominują zabawy w rolę, pojawiają się pierwsze oznaki przyjaźni w grupie przedszkolnej, przyjaciele często się bawią, rozmawiają, dzielą zabawkami, jednak nie trwa to długo, pojawiają się pierwsze konflikty z powodu zabierania zabawek, wzrasta poziom empatii, zachowania kolegów stają się wzorem do naśladowania.

5–5,5-latek: wchodzi w wiek pytań, dorośli stają się osobami mogącymi zaspokoić ciekawość poznawczą, wzrasta świadomość moralna, w kontaktach dominuje ufność i otwartość, znaczącą rolę odgrywa zabawa w grupie, wzrasta zdolność do podejmowania zabaw zespołowych, niekiedy w zabawach obserwuje się dążenie do uzyskania przewagi nad innymi dziećmi, pojawiają się przyjaźnie, wciąż jednak

o charakterze tymczasowym, konflikty rozwiązywane są poprzez wycofanie się z sytuacji konfliktowej albo przejście do innej aktywności.

- **Dziecko w fazie skoku rozwojowego od 5,5 do 6 lat:** wykazuje nadmierne emocje – czasami skrajne, występuje potrzeba rywalizacji i odnoszenia zwycięstwa, chce być w centrum uwagi, chce być najbardziej kochane, najlepiej oceniane, mieć wszystkiego najwięcej, jest chimeryczne, egocentryczne, chwiejne, zbuntowane, bywa często krnąbrne, niegrzeczne, żywo zainteresowane uczestnictwem w różnych formach aktywności, ważna jest przyjaźń – największą sympatią obdarza jedną czy dwie osoby, bardzo źle znosi wszelkie niepowodzenia, nie umie przyjąć krytyki i kary, przyznać się do winy, pojawiają się zabawy zespołowe, chętnie w nich współdziała, ale nie cechuje go przynależności do grupy.

4.2. Obszar rozwoju: fizyczny

- **Dziecko przed skokiem rozwojowym od 3 do 5,5 lat: kościec** dziecka jest giętki, wiotki, a krzywizny kręgosłupa nie są jeszcze ustalone; **stawy** cechuje duża ruchliwość, więzadła stawowe są słabe i rozciągliwe; **włókna mięśniowe** zawierają dużo wody, są wiotkie i cienkie (słabe), niezdolne do silnych i długotrwałych skurczów, wskutek czego dziecko jest niewytrzymałe na wysiłek fizyczny, męczy je jednostajna pozycja oraz monotony i dłużej trwający ruch; **wiotki, miękki kościec i słabe mięśnie:** powodują częstą zmianę pozycji (dzieci kładą się, podpierają, klękają), powodują ruchy dużych grup mięśniowych (przejawia się to szerokimi, zamaszystymi ruchami całych ramion podczas czynności wymagających jedynie ruchów dłoni), powodują silne napięcie mięśniowe (palców, nadgarstka, przedramienia i barków); dziecko biega na całych stopach (3-latek), jego krok jest krótki.
- **Dziecko w fazie skoku rozwojowego od 5,5 do 6 lat:** W tym okresie uaktywnia się układ hormonalny, który powoduje (w krótkim czasie) wiele zmian rozwojowych w układach: **kostnym** (szybki przyrost kości **długich i zmiana ich grubości**, pierwszy etap kostnienia nadgarstka, następuje zmiana proporcji ciała); **mięśniowym** (grupy mięśni dopasowują się do długości kości, wzrasta siła mięśni i odporność na zmęczenie, u chłopców obserwuje się „głód ruchu”); **nerwowym** (dokonuje się skok jakościowy w dojrzewaniu układu nerwowego); 6-latek, biegnąc, unosi wysoko kolana, stawia nogi na palcach, kroki są dłuższe, ruchy harmonijne.

4.3. Obszar rozwoju: poznawczy

- **Dziecko przed skokiem rozwojowym od 3 do 5,5 lat: uwaga:** nie jest zbyt trwała, przetrutna i podzielna, jest głównie mimowolna, skoncentrowana na silnych i atrakcyjnych bodźcach, dziecko zmienia często przedmioty zainteresowań, odrywa się od jednej czynności lub zabawy, aby przejść do następnej, ma mały zakres i krótki czas koncentracji, dziecko szybko męczy się przy skupieniu uwagi, skupia się na tym, co lubi; **słaba ostrość wzroku:** najczęściej występuje

nadwzroczność, dzieci lepiej widzą na odległość niż z bliska (do ok. 6 r.ż. dzieci widzą niezbyt ostro, jest to cecha fizjologiczna); **sposstrzeżenia:** są niedokładne, dziecko nie potrafi przeprowadzić szczegółowej analizy spostrzeganego przedmiotu, lecz to, co spostrzega, ujmuje globalnie, syntetycznie, nie wyodrębnia w spostrzeganiu istotnych cech, dostrzega przede wszystkim te przedmioty, które odgrywają bezpośrednią rolę w wykonywanej przez nie czynności; **pamięć** ma charakter mechaniczny, mimowolny, dziecko zapamiętuje to, co dla niego jest ważne, ciekawe, co wiąże się z przeżyciami; **myślenie konkretno-wyobrażeniowe** (przedoperacyjne): brak operacji umysłowych takich jak abstrahowanie i uogólnianie; charakteryzuje się jednym punktem widzenia, brakiem odwracalności myślenia, myślenie nie jest jeszcze w pełni logiczne; **mowa:** w rozwoju mowy wyodrębnia się 4 okresy: melodii (0–1 r.ż.), wyrazu (1–2 r.ż.), zdania (2–3 r.ż.), swoistej mowy dziecięcej (3–7 r.ż.) – mowa dziecka daleka jest od doskonałości, wyrazy są poskracane, głoski poprzestawiane, grupy spółgłoskowe uproszczone, występują zlepki wyrazów.

- **Dziecko w fazie skoku rozwojowego od 5,5 do 6 lat:** W tym okresie uaktywnia się układ hormonalny, który powoduje, że w krótkim czasie dokonuje się skok jakościowy w dojrzewaniu układu nerwowego, poprawia się znacząco funkcjonowanie **narządów zmysłowych:** polepsza się ostrość wzroku, zdolność odróżniania odcieni barw (bardzo ważne jest sprawdzenie ostrości wzroku, by wykluczyć tzw. wady refrakcji, tj. krótkowzroczność, dalekowzroczność, astygmatyzm); polepsza się słuch muzyczny i fonetyczny oraz lepiej różnicowany jest rytm; dojrzewa kora mózgowa: procesy pobudzania i hamowania nerwowego przebiegają sprawniej, dzięki czemu dziecko potrafi dłużej skupić uwagę, mniej się męczy, samo zaczyna sterować swoją uwagą dowolną, dłużej potrafi „usiedzieć” w jednym miejscu, nie musi tak często zmieniać pozycji.

4.4. Kryzys psychospołeczny – objawy (E.H. Erikson):

- **Dziecko przed skokiem rozwojowym od 3 do 5,5 lat: 3-latek:** okres względnego spokoju; **4-latek:** okres buntu (niepewność, zaburzenia koordynacji ruchowej, pogorszenie orientacji w przestrzeni, czasem drżenie rąk, czasowe zezowanie, jąkanie się i zacinięcie, wzmożone napięcie emocjonalne, skupianie na sobie całej uwagi rodziców, tworzenie sobie w wyobraźni przyjaciela); **5–5,5 lat:** okres spokoju (zachwyca swoim układowym zachowaniem, korzysta z posiadanych umiejętności).
- **Dziecko w fazie skoku rozwojowego od 5,5 do 6 lat:** okres kryzysu ma związek z procesami neurobiologicznymi (rozchwiane emocje, dezorientacja, zmęczenie, w połowie 6 r.ż. pojawia się kilka miesięcy spokoju).

5. Inteligencje wielorakie

Istotnym elementem w toku całościowego wspierania rozwoju jest rozpoznanie indywidualnych potrzeb i zainteresowań dziecka. W tym celu w programie do zdiagnozowania dziecięcych preferencji wykorzystujemy teorie wielorakich inteligencji dra Howarda Gardnera. Obserwacja dziecka pod względem potrzeb i zainteresowań umożliwi poznanie profilu jego inteligencji oraz zasugeruje właściwy dobór metod, technik i form pracy. Poniżej prezentujemy opis sylwetki dziecka w stosunku do każdego obszaru rozwoju:

5.1. Obszar rozwoju: fizyczny

Inteligencja: inteligencja kinestetyczna (ruchowa).

Sylwetka dziecka: łatwo uczy się różnych sprawności ruchowych, przoduje wśród rówieśników w sportach, ma dobre wyczucie odległości i przestrzeni, sprawnie posługuje się przedmiotami, ma dobrą koordynację ruchową, wykorzystuje ruch w sposób celowy i świadomy, posiada dobre wyczucie własnego ciała, posługuje się językiem ciała.

5.2. Obszar rozwoju: społeczno-emocjonalny

Inteligencja: interpersonalna (społeczna).

Sylwetka dziecka: potrafi pracować w grupie i słuchać innych, łatwo nawiązuje kontakty społeczne, ma zdolności przywódcze, jest komunikatywne, asertywne, lubiane przez rówieśników, dba o dobre relacje z innymi osobami.

Inteligencja: intrapersonalna (intuicyjna).

Sylwetka dziecka: pracuje samodzielnie i chętnie przebywa samo, wykonuje wtedy ulubione zajęcia, jest zaradne, niezależne, umie wyrazić swoje uczucia, lubi decydować o sobie.

5.3. Obszar rozwoju: poznawczy

Inteligencja: logiczno-matematyczna.

Sylwetka dziecka: lubi ustaloną kolejność i porządek rzeczy, jest konkretne, dociekliwe, lubi badać, zbierać informacje, lubi gry logiczne, łamigłówki i zagadki, przelicza różne rzeczy, umiejętnie szereguje, klasyfikuje lub grupuje napotkane przedmioty, wnioskuje, z łatwością dostrzega związki przyczynowo-skutkowe, zadaje wiele pytań dotyczących otaczającego świata, rozumie znaczenie symboli, jest dokładne i zorganizowane.

Inteligencja: wizualno-przestrzenna.

Sylwetka dziecka: ma zdolność dostrzegania szczegółów, ma pamięć obrazową, lubi bawić się układankami, mapami, labiryntami, lubi rysować, rzeźbić, wycinać, lepić, modelować, tworzyć przestrzenne formy, ma dobrze rozwinięty zmysł dotyku.

Inteligencja: werbalno-językowa.

Sylwetka dziecka: opowiada i słucha opowieści, używa bogatego słownictwa, potrafi tworzyć opowiadania, recytować wiersze, z łatwością uczy się języków obcych, jest wrażliwe na rytmy, dźwięki, ma dobrą pamięć słuchową.

Inteligencja: muzyczna (słuchowa lub rytmiczna).

Sylwetka dziecka: łączy muzykę z emocjami, ma poczucie rytmu, z łatwością zapamiętuje rytmy i rymy, lubi śpiewać i słuchać muzyki, ma dobry słuch muzyczny, z łatwością gra na instrumentach muzycznych.

Inteligencja: przyrodnicza (inaczej naturalistyczna lub środowiskowa).

Sylwetka dziecka: jest ciekawe świata, kolekcjonuje okazy przyrodnicze, zbiera albumy, obrazki, książki o tematyce przyrodniczej, jest zainteresowane zjawiskami przyrodniczymi, fizycznymi, chemicznymi.

6. Neurobiologiczna wiedza na temat prawej i lewej półkuli mózgowej

Neurobiologiczna wiedza na temat przetwarzania informacji między lewą a prawą półkulą mózgu wg J. Cieszyńskiej oraz funkcje, jakie pełni każda z nich w izolacji, a także integracja wg Daniela J. Siegela są jednym z elementów diagnozy i terapii zaburzeń rozwoju psychomotorycznego.

6.1. Lewa półkula

- **Funkcje:** logiczna, analityczna, lubi porządek, literalna, lingwistyczna, koncentruje się na tekście, dominuje po 3 r.ż.
- **Przetwarzanie informacji:** analityczno-sekwencyjna; przetwarza informacje w sposób etapowy, linearny; kieruje funkcjami analitycznymi i relacyjnymi, np. dostrzega elementy liter, wszystkie kropki, kreski w literach (ś), a także widzi zależności między obecnością znaku lub jego brakiem w literach (l, ł, t); organizuje informacje w sposób sekwencyjny, np. układa kolejność głosek w wyrazach kto – kot, zmieniając ich znaczenie; związana jest z percepcją słuchową, językiem werbalnym, pamięcią krótką.

6.2. Prawa półkula

- **Funkcje:** kreatywna, intuicyjna, uzdolniona, nielogiczna, holistyczna, nie dba o porządek i szczegóły, wysyła i odbiera sygnały, które umożliwiają porozumiewanie się (wyraz twarzy, kontakt wzrokowy, ton głosu, postawy, gesty), jej specjalnością są wyobrażenia, emocje, osobiste wspomnienia, koncentruje się na kontekście, dominuje do 3 r.ż.
- **Przetwarzanie informacji:** jest syntetyczna; przetwarza informacje holistycznie; przetwarza znaki ikoniczne, piktogramy, informacje matematyczne; rozpoznaje wyraz, litery globalnie, figury geometryczne wg cech; cechuje ją prawopółkulowy

schemat rozpoznawania przez podobieństwo (to, co jest podobne, jest rozpoznawane jako takie samo, np. pary lub trójki liter, takie jak b:p, z:ż:ź); dlatego ważne jest zastosowanie strategii lewopółkulowych; związana jest z percepcją wzrokową, językiem awerbalnym, pamięcią długą.

CZĘŚĆ III – ORGANIZACJA WARUNKÓW I SPOSÓB REALIZACJI KSZTAŁCENIA

Miejsce i sposób realizacji kształcenia oparte zostały na nurcie holizmu – wielokierunkowej aktywności i wielozmysłowym poznawaniu, co sprzyja kształtowaniu u dzieci kompetencji kluczowych.

1. Miejsca realizacji zajęć:

- **sala przedszkolna** – sala uwzględniająca wszystkie rodzaje aktywności dziecka (zabawa, praca, nauka), wykorzystujemy zasoby już zgromadzone w sali, modyfikacja sali (tablice do demonstrowania pomocy, gazetki ścienne, makiety, plansze, stoliki, krzeselka, regały, zabawki, pomoce) i przynależnych pomieszczeń (szatnia, toaleta) do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci, w tym dzieci ze SPE, tzw. żywe sale uwzględniające każdego roku grupę docelową dzieci (np. w przypadku dzieci słabowidzących należy stosować kontrastowe oznakowanie ciągów komunikacyjnych, kontrastowe barwy na stanowisku pracy dla umożliwienia lepszej orientacji; w przypadku dzieci z niepełnosprawnością ruchową – uchwyty w drzwiach i szafkach na wysokości dziecka poruszającego się na wózku inwalidzkim itp.). Podział na strefy: strefa przeznaczona do zabaw fizycznych, manipulacji, sensoryki (jeżeli nie ma sali gimnastycznej, sala do SI); strefy tematyczne (kuchnia, warsztat konstruktorski); strefa z grammi planszowymi, puzzlami; strefa przeznaczona do zabaw; strefa okolicznościowa – okresowa (tzw. związana z aktualnie realizowanymi treściami programowymi, sytuacjami dydaktycznym, okolicznościami); strefa doświadczeń przyrodniczych; strefa rekreacyjna – odpoczynku (dywan, poduchy, siedziska); strefa dydaktyczna (ze stolikami i krzeselkami, biblioteczką, szafkami),
- **plac zabaw,**
- **ogród przedszkolny,**
- **sala gimnastyczna,**
- **sale specjalistyczne** (logopedyczna, SI),
- **użyteczności publicznej** (sklep, ogród, straż, policja, stadion; środowisko lokalne, pozalokalne).

Przydatność: strefy umożliwią zarówno pracę w grupie lub zespole, jak i indywidualną, zapewnią miejsce na wdrożenie nie tylko zajęć edukacyjnych, ale i specjalistycznych, gier i zabaw ruchowych, stolikowych, relaksu, wystawek tematycznych, umożliwią budowanie włączającej przestrzeni wokół dziecka: przestrzeni wzmacniającej, kompleksowej (wszystkie obszary rozwoju), plastycznej (dostosowanej do potrzeb dziecka), pozytywnej (potencjał, a nie tylko dysfunkcje), zapraszającej

(ilość sfer jest atrakcyjna), optymistycznej (można przekraczać granice rozwojowe), pozwalającej na poznanie stylów uczenia się, indywidualne doświadczanie.

2. Formy zajęć:

a) Zajęcia edukacyjne (dydaktyczne) odbywają się codziennie, systematycznie, w określonych porach.

Czas trwania zajęć:

- 3-latki – jedno zajęcie dydaktyczne (czas trwania 10–15 minut),
- 4-latki – dwa zajęcia dydaktyczne (czas trwania 15–20 minut),
- 5-latki – dwa zajęcia dydaktyczne (czas trwania 20–30 minut),
- 6-latki – dwa zajęcia dydaktyczne (czas trwania 30–35 minut).

Wydłużenie/skrócenie czasu trwania zajęć następuje np.: w przypadku prowadzenia zajęć poza przedszkolem (w miejscach użyteczności publicznej), w sytuacji, gdy osobami prowadzącymi są przedstawiciele różnych zawodów, hobbyści, pasjonaci z najbliższego otoczenia. Czas realizacji zajęć dostosowany jest do indywidualnych potrzeb rozwojowych oraz możliwości psychofizycznych dziecka.

b) Poranne ćwiczenia i zabawy ruchowe (sala, ogród – codziennie).

c) Gry i zabawy tematyczne (stolikowe, relaksacyjne – codziennie).

d) Ćwiczenia gimnastyczne (na sali gimnastycznej, wg potrzeb, raz, dwa razy w tygodniu).

e) W ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej (w przypadku dzieci ze SPE, nieharmonijnego rozwoju): zajęcia rozwijające uzdolnienia; zajęcia specjalistyczne typu korekcyjno-kompensacyjne, logopedyczne, rozwijające kompetencje emocjonalno-społeczne oraz inne o charakterze terapeutycznym; zindywidualizowana ścieżka realizacji obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego; porady i konsultacje.

Przydatność: stymulacja, rozwijanie, usprawnianie rozwoju psychomotorycznego/ społeczno-emocjonalnego dziecka.

3. Praca w grupach zróżnicowanych wiekowo: dotyczy podziału na 3, 4, 5, 6-latki: łączymy grupy, np. 3–4-latki, 3–6-latki, w sytuacjach typu: posiłki, spacer, plac zabaw, szatnia, uroczystości przedszkolne (bale, apele, przedstawienia), teatr, kino, wycieczka, zajęcia muzyczne, plastyczne (w formie warsztatów, koncertów), zajęcia specjalistyczne (np. korekcyjno-kompensacyjne), zajęcia poranne/popołudniowe, ćwiczenia i zabawy ruchowe (podczas schodzenia/rozchodzenia się dzieci).

Zasadność pracy: współpraca, współdziałanie, pomoc koleżeńska, wzajemna komunikacja, gromadzenie doświadczeń społecznych, naśladowanie starszych, opieka nad młodszymi (udzielanie pomocy), dzieci starsze wchodzą w rolę opiekuna, nauczyciela, starszego brata/siostry, ustalenie roli w zabawie, pozycji w grupie i podział czynności, integracja, nauka poprzez indywidualne doświadczenia.

Sposoby realizacji zajęć: wykorzystanie różnorodnych pomocy edukacyjno-terapeutycznych, rekwizytów, żywych okazów, różnych metod i technik pracy, materiałów plastycznych, instrumentów muzycznych.

Przydatność: stymulacja, rozwijanie kompetencji kluczowych.

4.Sposoby angażowania rodziców w pracę przedszkola: spotkania i debaty (np. na temat celowości, budowy programów czy projektów na rzecz rozwoju dzieci); członkostwo w zespole ds. ewaluacji wewnętrznej placówki; aktywne uczestnictwo w codziennej pracy nauczycieli (np. prowadzenie zajęć/metoda małych podróżników, spotkań, zebrań, uroczystości, wystaw, grupy zadaniowe, np. zespół do spraw promocji: rodzice piszą artykuły i umieszczają je na stronie przedszkola, w lokalnej gazecie itp., zespół zajmujący się zdrowiem i bezpieczeństwem, zespół pozyskiwania środków i wsparcia na rzecz rozwoju placówki); ekspert w danej dziedzinie (np. fotograf, który przygotuje album promujący placówkę; lekarz, który poprowadzi spotkanie dla rodziców); aktywne uczestnictwo w opracowaniu IPET.

5.Sposoby angażowania środowiska lokalnego i pozalokalnego w pracę przedszkola (np. policja, straż, urzędy, nadleśnictwo, biblioteka, placówki oświatowe, stowarzyszenia, fundacje, zakłady pracy, punkty usługowe, ambasady): prowadzenie zajęć, wizyty studyjne n-li, organizacja zajęć poza placówką przedszkolną, szkolenia dla n-li, rodziców, tworzenie programów edukacyjno-terapeutycznych na rzecz rozwoju dziecka, organizacja konkursów, wycieczek, spotkań, np. z twórcami sztuki, angażowanie dzieci w czynny udział np. w akcjach charytatywnych. **Cel:** Wykorzystywane są zasoby przedszkola i środowiska lokalnego/pozalokalnego na rzecz wzajemnego rozwoju.

6.Rola nauczyciela w zakresie rozwijania kompetencji u dzieci: w pracy z dzieckiem wykorzystuje wiedzę na temat faz rozwoju, inteligencji wielorakich, funkcji półkul mózgowych i przetwarzania informacji, tworzy programy (wspomagające, terapeutyczne) na potrzeby swojej placówki, doskonalą się na potrzeby swojej placówki, doskonalą warsztat metodyczny w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych u dzieci, poznaje nowatorskie koncepcje, modele oraz strategie stosowane w przedszkolach polskich i zagranicznych, stosuje w swojej pracy nowe metody i techniki, poddaje refleksji własny warsztat pracy i dokonuje jego twórczych modyfikacji, współpracuje z innymi nauczycielami i specjalistami w zakresie poszerzania swojej wiedzy i wykonywania zadań, współpracuje z rodzicami, instytucjami, partnerami w rozwijaniu kompetencji kluczowych, wykorzystuje technologie informacyjno-komunikacyjne w pracy edukacyjno-terapeutycznej; **w zakresie pracy z dzieckiem ze SPE:** umie rozpoznać potrzeby rozwojowe i edukacyjne dziecka, właściwie reagować na jego zachowania, przeciwdziałać zachowaniom trudnym, właściwie organizować przestrzeń, aktywnie uczestniczyć w opracowaniu IPET, wymieniać z rodzicami informacje mające na celu ujednoczenie oddziaływań wychowawczych.

CZĘŚĆ IV – METODY, TECHNIKI, FORMY PRACY

1. Metody:

Metody nauczania (należące do klasycznych propozycji w polskiej literaturze metodycznej): **ogłądowe** (oparte na obserwacji, np. pokaz, obserwacja, pomiar); **słowne** (oparte na słowie, czyli werbalne, np. pogadanka, opowiadanie, opis, zagadki, rozmowy, objaśnienia, instrukcje, dyskusja, wykład, praca z książką); **praktyczne** (oparte na działalności praktycznej, np. ćwiczenia przedmiotowe, laboratoryjne, produkcyjne, metoda projektów, gra dydaktyczna) (Stańdo i Spławska-Murmyło, 2017: 8).

Metody eksponujące (film, sztuka, ekspozycja, pokaz połączony z przeżyciem).

Metody programowe (z użyciem komputera, robotów, magicznego dywanu, tablicy interaktywnej).

Metoda polisensoryczna (angażujemy wszystkie zmysły dziecka).

Metody aktywizujące i techniki stosowane w ich ramach (charakteryzujące się dużą różnorodnością) to: **dyskusja** (techniki: debata „za” i „przeciw”, panelowa, dyskusja); **wchodzenie w rolę** (techniki: gry i zabawy dydaktyczne, odgrywanie scenek, przeprowadzanie wywiadów, techniki dramy); **analizowanie i rozwiązywanie problemów** (techniki: burza mózgów, drzewo decyzyjne); **uczenie się w małych zespołach** (techniki: puzzle, układanka, sztafeta, kula śnieżna, plakat podsumowujący treść zajęć); **projekt** (techniki: łączy wiele metod i technik); **portfolio** (techniki: portfolio tematyczne lub służące obserwacji rozwoju osób uczących się); **wizualizacja** (techniki: mapa myśli, mapa skojarzeń, rysowanie komiksów i ilustracji, **sporządzanie plakatów, układanie** rebusów, wystawa interaktywna) (tamże: 10).

Metoda wzrokowa (terapeutyczna): **ćwiczenia** (z wykorzystaniem kart pracy wykonanych na materiale obrazkowo-geometrycznym) skierowane na stymulację, rozwijanie, usprawnianie percepcji wzrokowej (prawej półkuli mózgowej operującej obrazem, symbolem, związanej z językiem awerbalnym) w zakresie: stałości spostrzegania, spostrzegania figury i tła, spostrzegania stosunków przestrzennych, spostrzegania położenia przedmiotów w przestrzeni, koordynacji wzrokowo-ruchowej, analizy i syntezy wzrokowej (<https://harmonia.edu.pl/pl/p/120-POMYSLOW-NA-TERAPIE-PERCEPCJI-WZROKOWEJ/1590>).

Metoda kodowania/programowania: wprowadzenie dziecka w świat podstaw kodowania, programowania, kreatywnego myślenia, nieszablonowego rozwiązywania problemów z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi, pozwalających poprzez gry i zabawy, np. ruchowe, rozwijać u dzieci motorykę, koordynację wzrokowo-ruchową, spostrzegawczość i szybkość reakcji, a jednocześnie ćwiczyć pamięć i uczyć się

(pomoce: wielkoformatowe gry planszowe, warsztaty kodowania, logiczne drzewo, roboty edukacyjne, interaktywna tablica, magiczny dywan/magiczna ściana), w tym **metody Funtronic**, która wzmocnia inne metody edukacyjne w pracy z dzieckiem przez zastosowanie nowoczesnych technologii w połączeniu z tradycyjnymi metodami nauczania. Wykorzystuje naturalną potrzebę zabawy najmłodszych oraz „prawo efektu” w uczeniu (pozytywne wzmocnienia po wykonaniu ćwiczenia). Metoda zakłada ukierunkowanie uwagi dziecka na treści edukacyjne poprzez stymulowanie zmysłów wzroku i słuchu oraz odpowiedni system pochwał; jest wykorzystywana m.in. do pracy ze SPE ([https://funtronic.eu/szerokie – spektrum/](https://funtronic.eu/szerokie-spektrum/)).

Metoda cyfrowa: gry komputerowe „symulacyjne, strategiczne, zręcznościowe, przygodowe, fabularne, logiczne, edukacyjne, sportowe” (Dzieci w świecie gier komputerowych, 2016: 5). Cel edukacyjno-terapeutyczny: od stymulacji, rozwoju wyobraźni przestrzennej po usprawnianie umiejętności spostrzegania, doskonalenie refleksu, zręczności manualnej, wzbogacenie wiedzy o otaczającym świecie i kształtowanie pozytywnych postaw.

Metoda eduklocków (klockowa): włączenie klocków do pracy z uwzględnieniem podziału na wiek (uwzględnienie etapu rozwoju) 3+, 4+, 5+, 6+ z wykorzystaniem instrukcji dopasowanych do wieku dziecka. Dziecko ma jasny i widoczny cel do osiągnięcia, zadanie do wykonania, które ma początek i koniec. Kolejny etap to tworzenie bez instrukcji – eksperymentowanie i tworzenie budowli wg własnego pomysłu. Cel: wzmocnienie poczucia pewności siebie i wiary we własne możliwości, rozwijanie wyobraźni, kreowanie czegoś nowego, tworzenie własnych projektów, opowieści, budowli (pomoce: klocki konstrukcyjne, edukacyjne, magnetyczne, drewniane, plastikowe typu Loowi, Morphun) (<http://eduklocki.eu/>).

Metoda pedagogiki cyrku: oparta jest na sztuce cyrkowej. Zabawa w **konwencji cyrkowej** pozwala na **swobodę, improwizację i rozluźnienie**, wzbogaca **możliwości intelektualne**, emocjonalne i fizyczne, buduje **motywację**, ułatwia realizację rzeczy nowych i nawiązywanie kontaktów (do wykorzystania rekwizyty cyrkowe, pomoce do motoryki małej i dużej).

Metoda tekturowych konstrukcji: wykorzystanie dużych form przestrzennych wykonanych z falistej tektury (o różnych wymiarach) do konstruowania pojazdów, budowli wg instrukcji i własnego pomysłu. Cel: rozbudzenie kreatywności i wyobraźni, stymulowanie, rozwijanie sfery manualnej, narzędzie to jest pomocne w integracji z grupą rówieśniczą, pozwala tworzyć, a nie odtwarzać.

Metoda małych podróżników: poszerzanie świata dziecka o środowisko pozaprzedszkolne – zajęcia poza placówką przedszkolną, np. w ogrodzie, sklepie, gospodarstwie, salonie fryzjerskim, remizie. Osobami prowadzącymi są przedstawiciele różnych zawodów, hobbyści, pasjonaci z najbliższego otoczenia. Cel: włączenie dzieci w drobne czynności, prace związane z danym zawodem, miejscem itp., dzięki czemu odkrywają tajemnice, tajniki zawodów, wykonywanych czynności, poszerzają zasób słownictwa, uczą się empatii, zrozumienia i poszanowania pracy innych.

Metoda Zrozumieć świat głosek i liter: metoda wykraczająca poza treści programowe, krok po kroku przeprowadza nauczyciela od syntezy i analizy sylabowej do syntezy i analizy fonemowej. Aby dziecko opanowało syntezę i analizę fonemową (głoskową), przechodzi ono kilka rodzajów syntez: syntezę i analizę sylabową, syntezę morfemową, syntezę logotomową, syntezę logotomowo-fonemową, syntezę fonemowo-logotomową, syntezę i analizę fonemową. Syntezy: morfemowa, logotomowa, logotomowo-fonemowa i fonemowo-logotomowa są najczęściej pomijane w edukacji przedszkolnej i szkolnej. Zazwyczaj proces syntezy rozpoczyna się od syntezy i analizy sylabowej i od razu przechodzi się do syntezy i analizy fonemowej, która jest najtrudniejsza dla dziecka. Nauczyciel wyposażony w taką wiedzę wprowadza dziecko w świat najpierw głosek, a potem liter. To metoda przygotowująca dziecko do nabycia umiejętności czytania i pisania po zakończeniu edukacji przedszkolnej (<https://www.harmonia.edu.pl/pl/p/ZROZUMIEC-SWIAT-GLOSEK-I-LITER>).

Metoda komunikowania się to zbiór sposobów ułatwiających komunikowanie się, wskazuje kolejność sposobów komunikowania: komunikowanie się dostosowane do wieku rozwojowego badanego dziecka (z uwzględnieniem stadium rozwoju mowy, poziomu przyswojenia języka, poziomu rozwoju intelektualnego); komunikowanie się ułatwiające percepcję (stosowanie urządzeń ułatwiających słyszenie, wyraźne mówienie, ułatwiające wzrokową percepcję wypowiedzi); komunikowanie się ułatwiające rozumienie (staranny dobór słownictwa, wyjaśnianie znaczeń); komunikowanie się wspomagane (np. z zastosowaniem fonogestów, kodów wspomagających mowę z grupy AAC – Augmentative and Alternative Communication); komunikowane się alternatywne (stosowanie kodów zastępczych, np. języka migowego, kodów alternatywnych z grupy AAC).

Szczególnie istotna w przypadku dzieci odmiennych kulturowo i językowo oraz wychowujących się w środowiskach bilingwalnych w dwu kulturach (stosowanie gestów, mimiki, ilustracji, grafiki i grafiki dotykowej) (<https://pedagogika-specjalna.edu.pl>).

Metoda mimamoru: pochodzi z Japonii, stosowana jest przez rodziców. Polega na czuwaniu i obserwowaniu przez rodziców dziecięcych konfliktów. Rodzice nie angażują się w spory, tylko przyglądają się ich rozwojowi. Po zakończonej sytuacji rodzice rozmawiają z dziećmi o ich odczuciach i udzielają rad. **Zmodyfikowana:** przeniesienie na grunt przedszkolny. Nauczyciel obserwuje konflikt. Reaguje, interweniuje, gdy spór przybiera na sile lub zagraża bezpieczeństwu dziecka. Rozmawia z dzieckiem o emocjach, pomaga mu wyrazić emocje poprzez ich nazywanie, wskazuje w razie potrzeby sposoby i metody radzenia sobie z trudnymi emocjami (www.madrzy-rodzice.pl).

2. Techniki:

- **swobodna ekspresja artystyczna** (plastyczna, muzyczna, ruchowa) – pozwoli na wyzwolenie sił twórczych dziecka, da możliwość afirmacji własnego „ja”, stworzy niezliczone możliwości doznań, emocji i wiadomości zdobytych drogą własnych doświadczeń,
- **gazetka przedszkolna** – wytwory pracy dzieci wieszane na wysokości dziecka, to dziecko tworzy gazetkę,
- **doświadczenia poszukujące** – technika samodzielnego zdobywania wiedzy przez dziecko.

Metody, techniki: pomogą zrealizować zapisane w podstawie cele i treści, ponieważ oddziałują wielopłaszczyznowo na rozwój dziecka (angażują zmysły, działają na emocje, tworzą holistyczne pole doświadczeń, wpisują się w kompetencje kluczowe), uwzględniają zasady stopniowania trudności, indywidualizacji (zróżnicowanie wymagań w zależności od potrzeb i możliwości dziecka, jego predyspozycji, zainteresowań, zdolności, trudności, środowiska), korektę zaburzeń, kompensację zaburzeń. Ze względu na wielopłaszczyznowe oddziaływanie przeznaczone są również dla dzieci ze SPE (nauczyciel modyfikuje metody/techniki do indywidualnych potrzeb dziecka).

3. Rodzaje aktywności dziecka ze względu na formę i cel (zabawa, nauka, praca):

3.1. Forma pracy:

- **indywidualna** (dziecko–działanie),
- **zespołowa** (dziecko–dziecko lub zespół kilkuosobowy dzieci),
- **grupowa** (grupy jednorodne – dzieci o podobnych osiągnięciach bądź zainteresowaniach; grupy o zróżnicowanym poziomie – dzieci w grupie mogą się wtedy wzajemnie wspierać, pomagać sobie; grupy doboru celowego – zgodnie z celem, jaki chcemy osiągnąć; grupy losowe – wg różnych kryteriów, np. odliczanie).

W przypadku dzieci ze SPE: dobór formy pracy zależy od indywidualnych potrzeb dziecka (szczegółowe informacje zawarte w orzeczeniu, opinii).

3.2. Cel pracy:

- Zabawa z uwzględnieniem funkcji zabawy: od kształcącej, wychowawczej, terapeutycznej do projekcyjnej, roli zabawy: od zabawy „na serio” przez zabawę „na niby” do gry z regułami: zabawa „na serio”: spostrzeganie, manipulowanie,

doświadczenie (zabawy manipulacyjne, konstrukcyjne, badawcze); zabawa „na niby” (symboliczna): wyobraźnia, tworzenie, badanie (zabawy tematyczne, dramatyczne, w udawanie, w rolę, twórcze); gra z regułami: refleksja, poznanie, zrozumienie, wartościowanie (zabawy z regułami: zabawy ruchowe, gry planszowe, gry komputerowe, zabawy dydaktyczne).

- Nauka – poprzez indywidualne doświadczenie dziecko zdobywa wiedzę i umiejętności, doskonali siebie poznawczo, społecznie, praktycznie, rozwija swoje zainteresowania, zdolności. Jest to wiedza zdobyta dzięki zaangażowaniu i własnemu doświadczeniu, ma charakter osobisty (własny) i subiektywny, to dziecko poznaje problem, to dzieci uczą się od siebie i wykorzystują własną przedwiedzę, nauczyciel jest prawie niemy, jego obecność wiąże się z inspirowaniem i systematyzowaniem.
- Praca – podejmowana zarówno z samodzielnej, spontanicznej aktywności, jak i ukierunkowana przez innych (czynności samoobsługowe, porządkowanie zabawek, dyżur).

CZĘŚĆ V – SPOSOBY, METODY, NARZĘDZIA DIAGNOZOWANIA

1. Sposoby diagnozowania rozwoju dziecka/jego dojrzałości do podjęcia nauki w szkole (dojrzałości szkolnej): obserwacja (m.in. celowa, zamierzona), analiza dokumentów, rozmowa z rodzicami, wytwory dziecka (analiza), informacje specjalistów. Na tej podstawie nauczyciel/wychowawca przeprowadza diagnozę funkcjonalną dziecka (cechy diagnozy: pozytywna, kompleksowa, profilowa, rozwojowa, ukierunkowana, prognostyczna, nieinwazyjna – całościowy obraz rozwoju psychomotorycznego społeczno-emocjonalnego dziecka/dojrzałości szkolnej).

2. Metoda badająca i oceniająca rozwój dziecka w 4 obszarach (fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym): **metoda badająca i oceniająca rozwój dziecka przed skokiem rozwojowym** (od 3 r.ż. do 5,5 r.ż.) – podział na grupy wiekowe: 3-latki, 4-latki, 5–5,5-latki; **metoda badająca i oceniająca rozwój dziecka w fazie skoku rozwojowego** (od 5,5 r.ż. do 6 r.ż.) – dojrzałość szkolna.

- **Metoda połówkowa:** badanie na początku i końcu roku.
- **Forma badania:** grupowa/indywidualna.

Wyniki badań diagnostycznych w odniesieniu do rozwoju dziecka na danym etapie rozwoju pozwolą stwierdzić, czy zastosowane w programie metody, techniki, formy pracy, organizacja warunków i sposobów realizacji kształcenia, treści kształcenia, cele szczegółowe i terapeutyczne oraz środki dydaktyczne uwzględniające indywidualne potrzeby rozwojowe wpłynęły na wszechstronny rozwój dziecka. Taka ocena umożliwi nauczycielowi podjęcie działań w kierunku modyfikacji programu, np. rozszerzenia treści kształcenia, włączenia metod i technik rozwijających inteligencję, usunięcia pewnych metod/technik pracy, zrezygnowania z treści wykraczających poza podstawę, jeżeli takie zostały dodane.

3. Narzędzia do badania postępów dziecka/dojrzałości szkolnej dziecka z uwzględnieniem 4 obszarów rozwoju (fizycznego, emocjonalnego, społecznego poznawczego) to niewystandaryzowany, oparty na założeniach teoretyczno-naukowych:

- **Arkusze obserwacyjny dla 3, 4, 5–5,5-latków/dzieci ze SPE** (<http://eduklocki.eu/>).
- **Arkusze dojrzałości szkolnej dzieci ze SPE** (<http://eduklocki.eu/>).

Arkusze to zbiorcza tabela dla całej grupy przedszkolnej. Wyposażony jest w instrukcję i przykładowe karty pracy do badania percepcji wzrokowej i słuchowej (<http://eduklocki.eu/>). Tabela podzielona jest na obszary rozwoju: **w rozwoju fizycznym** wyodrębniony został podział na: cechy fizyczne, motorykę małą/

manipulację, dużą/łokomocję, grafomotorykę, lateralizację, choroby; w **rozwoju poznawczym** na percepcję słuchową (synteza sylabowa, synteza głoskowa, analiza sylabowa, analiza głoskowa, słuch fonemowy, pamięć słuchowa, mowa), percepcję wzrokową (w aspekcie stałości spostrzegania, spostrzegania figury i tła, spostrzegania stosunków przestrzennych, spostrzegania położenia przedmiotów w przestrzeni, koordynacji wzrokowo-ruchowej, analizy i syntezy wzrokowej), myślenie, uwagę, umiejętności edukacyjne (6-latki); w **rozwoju społeczno-emocjonalnym** na rozwój społeczny (ja–dziecko, dziecko–nauczyciel, dziecko–grupa), rozwój emocjonalny (emocje, uczucia). Do określenia rodzaju inteligencji został uwzględniony również podział inteligencji wg H. Gardnera (werbalno-językowa, logiczno-matematyczna, kinestetyczno-ruchowa, muzyczna, przyrodnicza, wizualno-przestrzenna, interpersonalna, intrapersonalna). W arkuszu znalazły się także wskazówki dla nauczyciela (analiza danych uzyskanych w okresie diagnozy: ocena rozwoju psychomotorycznego i społeczno-emocjonalnego dziecka, określenie rzeczywistych potrzeb i możliwości dziecka, dostosowanie wymagań edukacyjno-terapeutycznych do indywidualnych potrzeb rozwojowych oraz możliwości psychofizycznych dziecka); rodziców (ocena rozwoju psychomotorycznego i społeczno-emocjonalnego dziecka).

Przydatność: określenie rzeczywistych potrzeb i możliwości dziecka, dostosowanie wymagań edukacyjno-terapeutycznych do indywidualnych potrzeb rozwojowych oraz możliwości psychofizycznych dziecka.

CZĘŚĆ VI – STRUKTURA TREŚCI PROGRAMOWYCH

1. Opis struktur: podział na **8 obszarów działania dziecka** (w odniesieniu do 8 kompetencji kluczowych wg Zaleceń Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r.): Rozumiem i tworzę informacje. Jestem wielojęzyczny. Myślę i działam matematycznie. Myślę i działam jak przyrodnik. Myślę i działam technicznie i inżyniersko. Korzystam z technologii cyfrowych. Jestem sobą i częścią społeczeństwa. Uczę się. Jestem obywatelem. Jestem przedsiębiorczy. Rozumiem i tworzę kulturę. Do każdego **obszaru działania dziecka** przypisany został z podstawy programowej **obszar rozwoju dziecka** (fizyczny, emocjonalny, społeczny, poznawczy). Przy każdym obszarze działania i obszarze rozwoju dziecka zostały zawarte z podstawy programowej **zadania przedszkola** (zawarta numeracja odpowiada numeracji z podstawy programowej). Do każdego obszaru rozwoju dziecka zostały przypisane **osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego**. W strukturze treści programowych znajdziemy również **cele szczegółowe** (w odniesieniu do wiadomości, umiejętności, postaw; jeden spójny zapis do wszystkich grup wiekowych, łącznie z dziećmi ze SPE, znajduje się pod każdym obszarem działania dziecka), **cele terapeutyczne** (jeden zapis do wszystkich grup wiekowych, łącznie z dziećmi ze SPE) oraz **treści kształcenia** przyporządkowane do podziału wiekowego na 3-latki, 4-latki, 5-latki, 6-latki, dzieci ze SPE. W treściach kształcenia znalazły się treści edukacyjno-terapeutyczne wykraczające poza treści z podstawy programowej (oparte na metodzie Zrozumieć świat głosek i liter).

2. Dzieci ze SPE to 3, 4, 5, 6-latki, w szczególności z niepełnosprawnością (niesłyszące, słabosłyszące, niewidome, słabowidzące, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją, z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym, z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, i z niepełnosprawnościami sprzężonymi), szczególnie uzdolnione, z zaburzeniami komunikacji językowej, z chorobą przewlekłą, w sytuacjach kryzysowych lub traumatycznych, z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi, z trudnościami adaptacyjnymi związanymi z różnicami kulturowymi, zmianami środowiska edukacyjnego, w tym zmianami związanymi z wcześniejszym kształceniem za granicą. Dziecko ze SPE nie stanowi odrębnej grupy dzieci na tle grupy przedszkolnej, dlatego nie tworzymy dla dzieci ze SPE odrębnych treści kształcenia. 3, 4, 5, 6-latek ze SPE uczestniczy we wszystkich formach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET (tworzonym na podstawie orzeczenia) oraz opinii.

3. Treści kształcenia:

3.1. Obszar działania dziecka: Rozumiem i tworzę informację.

Cele szczegółowe do obszaru działania dziecka: Wiedza: wie, jak zakomunikować swoje potrzeby i uczucia; zna podstawowe reguły językowe i odpowiednio konstruuje wypowiedź; poprawnie nazywa osoby, rzeczy, czynności; zna zasady kulturalnej komunikacji z kolegami i osobami starszymi. **Umiejętności:** mówi płynnie z odpowiednią tonacją i stosownie do sytuacji, w sposób zrozumiały dla otoczenia; tworzy wypowiedzi o różnej długości i strukturze; potrafi uważnie słuchać i pytać o niezrozumiałe fakty; reaguje na polecenia. **Postawy:** chętnie komunikuje się z innymi; łatwo nawiązuje kontakty; jest zainteresowane słowem pisanym i czytaniem.

Cele terapeutyczne: stymulacja, rozwijanie, usprawnianie w zakresie percepcji wzrokowej, słuchowej, aparatu ruchowego.

Obszar rozwoju dziecka: fizyczny

Zadania przedszkola: 1, 2, 5, 14, 15

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) zgłasza potrzeby fizjologiczne, samodzielnie wykonuje podstawowe czynności higieniczne;
- 4) komunikuje potrzebę ruchu, odpoczynku itp.;
- 9) wykazuje sprawność ciała i koordynację w stopniu pozwalającym na rozpoczęcie systematycznej nauki czynności złożonych, takich jak czytanie i pisanie.

Treści kształcenia:

3-latek: zgłasza nauczycielowi potrzeby fizjologiczne, potrzebę odpoczynku, zabawy; prosi o pomoc, gdy potrzebuje jej podczas wykonywania czynności higienicznych; obraca się wokół własnej osi;

4-latek: zna zasady higieny; wykonuje ruchy lewostronne i prawostronne;

5-latek: zna i stosuje zasady higieny; rozróżnia rękę lewą i prawą;

6-latek: komunikuje potrzebę zabawy, tańca, odpoczynku, ruchu itp.; rozróżnia rękę lewą i prawą; wykonuje ruchy naprzemienne, np. lewa ręka, prawa noga;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: emocjonalny

Zadania przedszkola: 1, 2, 4, 5, 6, 8, 9

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem;
- 4) przedstawia swoje emocje i uczucia, używając charakterystycznych dla dziecka form wyrazu.

Treści kształcenia:

3-latek: wyraża swoje uczucia i emocje;

4-latek: wyraża emocje i uczucia, rozpoznaje gesty i mimikę twarzy;

5-latek: podejmuje próby nazywania emocji;

6-latek: nazywa podstawowe emocje i uczucia;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: społeczny

Zadania przedszkola: 1, 2, 4, 5, 6, 8, 11, 12, 13

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) przejawia poczucie własnej wartości jako osoby, wyraża szacunek wobec innych osób i, przestrzegając tych wartości, nawiązuje relacje rówieśnicze;
- 2) odczuwa i wyjaśnia swoją przynależność do rodziny, narodu, grupy przedszkolnej, grupy chłopców, grupy dziewczynek oraz innych grup, np. grupy teatralnej, grupy sportowej;
- 3) posługuje się swoim imieniem, nazwiskiem, adresem;
- 4) używa zwrotów grzecznościowych podczas powitania, pożegnania, sytuacji wymagającej przeproszenia i przyjęcia konsekwencji swojego zachowania;
- 6) nazywa i rozpoznaje wartości związane z umiejętnościami i zachowaniami społecznymi, np. szacunek do dzieci i dorosłych, szacunek do ojczyzny, życzliwość okazywana dzieciom i dorosłym, obowiązkowość, przyjaźń, radość;
- 9) komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne, wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy.

Treści kształcenia:

3-latek: zna nazwę swojego przedszkola; zna imiona członków najbliższej rodziny i kolegów z grupy; przedstawia się z imienia; reaguje na swoje imię; wie, że nie można ufać nieznanym; rozumie zwroty grzecznościowe; komunikuje się za pomocą komunikatów werbalnych i pozawerbalnych z rówieśnikami i nauczycielami; opowiada o swoich doświadczeniach; bierze udział w ćwiczeniach słuchowych;

4-latek: przedstawia się z imienia i nazwiska; zna nazwę miejscowości, w której mieszka; wie, że nie może podać własnych danych obcej osobie; zna numery alarmowe; używa zwrotów grzecznościowych; komunikuje się z dziećmi i dorosłymi w sposób werbalny; poszerza zasób słownictwa; opowiada o swoich doświadczeniach; śledzi polecenia;

5-latek: przedstawia się i podaje swój adres zamieszkania; zna imiona i nazwiska wychowawczyń; przedstawia członków rodziny; stosuje zwroty grzecznościowe; potrafi wezwać pomoc w warunkach zagrożenia; wie, jakie informacje należy podać służbom, kiedy zadzwoni się na numer alarmowy w sytuacjach zagrożenia; śledzi wskazówki; rozumie i interpretuje opowiadania;

6-latek: przedstawia się i podaje swój adres zamieszkania; komunikuje się z innymi w sposób zrozumiały i kreatywny; stosuje zwroty grzecznościowe; buduje wypowiedzi wielozdaniowe; z łatwością mówi o swoich decyzjach i potrzebach; tłumaczy dzieciom młodszymi zasady, np. dotyczące bezpieczeństwa;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: poznawczy

Zadania przedszkola: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 2) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą języka mówionego, posługuje się językiem polskim w mowie zrozumiałej dla dzieci i osób dorosłych, mówi płynnie, wyraźnie, rytmicznie, poprawnie wypowiada ciche i głośne dźwięki mowy, rozróżnia głoski na początku i końcu w wybranych prostych fonetycznie słowach;
- 4) rozpoznaje litery, którymi jest zainteresowane na skutek zabawy i spontanicznych odkryć, odczytuje krótkie wyrazy utworzone z poznanych liter w formie napisów drukowanych dotyczących treści znajdujących zastosowanie w codziennej aktywności;
- 5) odpowiada na pytania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki;
- 6) wykonuje własne eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom, nazywa je, tworzy żarty językowe i sytuacyjne, uważnie słucha i nadaje znaczenie swym doświadczeniom;
- 9) czyta obrazy, wyodrębnia i nazywa ich elementy, nazywa symbole i znaki znajdujące się w otoczeniu, wyjaśnia ich znaczenie;
- 21) rozumie bardzo proste polecenia w języku obcym nowożytnym i reaguje na nie, uczestniczy w zabawach, np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie dla danej zabawy lub innych podejmowanych czynności, powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki w grupie, rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami;
- 22) reaguje na proste polecenie w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach, powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki, rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem, zna godło (symbol) swojej wspólnoty narodowej lub etnicznej;
- 23) reaguje na proste polecenie w języku regionalnym – kaszubskim, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach, powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki, rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem, zna godło (symbol) swojej wspólnoty regionalnej – kaszubskiej (modyfikacja do języka regionalnego).

Treści kształcenia:

3-latek: wypowiada się za pomocą prostych zdań; mówi umiarkowanym głosem podczas zabaw; jeśli nie mówi – używa gestów; bierze udział w zabawach dźwiękonaśladowczych; porównuje litery podobne do siebie; dokonuje syntezy i analizy sylabowej wyrazów; rozpoznaje swój znaczek w szatni; skupia uwagę na pokazywanych obrazkach; odpowiada na pytania dotyczące treści obrazka; wysłuchuje krótkich opowiadań; prosi o przeczytanie bajki, wiersza; rozpoznaje i nazywa przedmioty na obrazkach; wyodrębnia części z obrazków; osłuchuje się z językiem nowożytnym, regionalnym w trakcie słuchania piosenek; podaje proste wyrazy w języku nowożytnym, etnicznym;

4-latek: zaczyna wypowiadać się zdaniami złożonymi; dostosowuje ton głosu do sytuacji; wyróżnia i rozpoznaje z otoczenia różne dźwięki, w tym instrumentów muzycznych; rozpoznaje skąd pochodzi dźwięk ukrytego przedmiotu; odróżnia mowę nieprawidłową od prawidłowej; rozróżnia ruchome i nieruchome artykulatory; wykonuje ćwiczenia oddechowe i fonacyjne; wymienia samogłoski i zna ich obraz graficzny; liczy sylaby w wyrazach; wyodrębnia ostatnią głoskę w wyrazie; wie, co oznaczają znaki np. drogowe, ewakuacyjne; układa 3 obrazki według kolejności zdarzeń; ogląda ilustracje w książeczkach; skupia uwagę na tekście czytany; wymienia bohaterów słuchanego tekstu; układa obrazek z części według podanego wzoru; rozpoznaje znaki i symbole, które mają zbliżony kształt lub wielkość; odszukuje taki sam obrazek spośród kilku; rozumie proste polecenia w innym języku; wypowiada proste nazwy przedmiotów w języku nowożytnym, etnicznym, regionalnym;

5-latek: wypowiada się poprawnie; w zależności od sytuacji modeluje głosem; wykonuje ćwiczenia rytmiczne; wyodrębnia wyrazy w zdaniu; zna głoski dźwięczne i bezdźwięczne; potrafi dokonać podziału głosu na długie i krótkie; dokonuje syntezy i analizy fonemowej wyrazów dwu- i trzysylabowych; opowiada krótkie historie z wykorzystaniem rysunków symbolicznych; układa 4-elementowe historyjki; z uwagą słucha czytanych tekstów; odtwarza własnymi słowami usłyszane opowiadanie; dostrzega podobieństwa w układach pozornie różnych; układa mozaikę według wzoru; używa zwrotów grzecznościowych w języku obcym, regionalnym, etnicznym;

6-latek: wypowiada się poprawnie; sprawnie modeluje głosem; wykonuje ćwiczenia rytmiczne, odtwarza rytm z pomocą układu graficznego; zna litery; dokonuje syntezy i analizy fonemowej wyrazów; podejmuje próby czytania metodą ślizgania się; układa wieloelementowe historyjki; dostrzega różnice między pozornie podobnymi obrazkami; w sposób prosty komunikuje się z innymi za pomocą języka nowożytnego, regionalnego, etnicznego;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

3.2. Obszar działania dziecka: Jestem wielojęzyczny.

Cele szczegółowe do obszaru działania dziecka: **Wiedza:** wie, jak komunikować się z otoczeniem za pomocą zwrotów, zdań w języku nowożytnym/mniejszości/regionalnym; zna podstawowe zwroty, polecenia i nazwy w innym języku; wie, że język i kultura nie stanowią bariery komunikacyjnej. **Umiejętności:** reaguje na polecenia, hasła w języku nowożytnym/mniejszości regionalnej/regionalnym; używa wyrażen i prostych zwrotów w innym języku; potrafi zaśpiewać proste piosenki, recytować wierszyki; reaguje na bodźce językowe płynące z otoczenia. **Postawy:** chętnie się komunikuje w obcym języku; jest zainteresowane kulturą i językiem regionu, innego kraju; jest wrażliwe i tolerancyjne.

Cele terapeutyczne: stymulacja, rozwijanie, usprawnianie w zakresie percepcji wzrokowej, słuchowej, aparatu ruchowego.

Obszar rozwoju dziecka: fizyczny

Zadania przedszkola: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 14, 15, 16, 17

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 5) uczestniczy w zabawach ruchowych, w tym rytmicznych, muzycznych, naśladowczych, z przyborami lub bez nich, wykonuje różne formy ruchu: bieżne, skoczne, z czworakowaniem, rzutne.

Treści kształcenia:

3-latek: poznaje własny potencjał ruchowy, reaguje na proste polecenia w języku nowożytnym;

4-latek: uczestniczy w zabawach ruchowych, porusza się sprawnie, zachowując równowagę;

5-latek: tworzy melodię do prostych piosenek w języku nowożytnym, ćwiczy równowagę w zabawach równoważnych z przyborami;

6-latek: śpiewa proste piosenki w języku nowożytnym, tworzy rytmy, wykorzystując instrumenty, aktywnie uczestniczy w różnych formach zajęć.

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: emocjonalny

Zadania przedszkola: 1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 14, 15

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem;
4) przedstawia swoje emocje i uczucia, używając charakterystycznych dla dziecka form wyrazu.

Treści kształcenia:

3-latek: poznaje podstawowe emocje i uczucia w języku nowożytnym;

4-latek: naśladuje za pomocą mimiki i gestów przedstawione emocje;

5-latek: zgodnie bawi się z rówieśnikami, nazywa emocje w języku nowożytnym;

6-latek: panuje nad emocjami, radzi sobie z ich przeżywaniem.

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: społeczny

Zadania przedszkola: 1, 4, 5, 6, 8, 13

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) przejawia poczucie własnej wartości jako osoby, wyraża szacunek wobec innych osób i, przestrzegając tych wartości, nawiązuje relacje rówieśnicze;
- 9) komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne, wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy.

Treści kształcenia:

3-latek: komunikuje się z pomocą komunikatów werbalnych i niewerbalnych w języku nowożytnym/mniejszości regionalnej/regionalnym; dzieli się radością płynącą ze wspólnej zabawy;

4-latek: komunikuje się w sposób werbalny; zna zwroty grzecznościowe w innym języku, respektuje polecenia nauczyciela wypowiedziane w innym języku;

5-latek: jest zainteresowane inną kulturą i językiem; przedstawia siebie, członków rodziny w innym języku; stosuje zwroty grzecznościowe;

6-latek: okazuje szacunek wobec innej kultury; pogłębia wiedzę na temat danego języka, kultury i jej członków; komunikuje się w sposób zrozumiały w języku nowożytnym/regionalnym/mniejszości; bierze udział w działaniach, uroczystościach regionalnych, językowych;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: poznawczy

Zadania przedszkola: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 12, 15, 16, 17

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 5) odpowiada na pytania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki;
- 21) rozumie bardzo proste polecenia w języku obcym nowożytnym i reaguje na nie, uczestniczy w zabawach, np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie dla danej zabawy lub innych podejmowanych czynności, powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki w grupie, rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami;
- 22) reaguje na proste polecenie w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach, powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki, rozumie

ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem, zna godło (symbol) swojej wspólnoty narodowej lub etnicznej;

- 23) reaguje na proste polecenie w języku regionalnym – kaszubskim, używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie w zabawie i innych podejmowanych czynnościach, powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki, rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych wspieranych np. obrazkiem, rekwizytem, gestem, zna godło (symbol) swojej wspólnoty regionalnej – kaszubskiej (modyfikacja do języka regionalnego).

Treści kształcenia:

3-latek: osłuchuje się z poleceniami w języku nowożytnym/mniejszości regionalnej/regionalnym; słucha piosenek i rymowanek w języku nowożytnym/etnicznym/regionalnym; ogląda obrazki i wskazuje wybrane przedmioty znajdujące się na nich; obserwuje osoby należące do różnych wspólnot narodowych;

4-latek: zna formułę powitania i pożegnania; reaguje i rozumie proste polecenia i stosuje się do nich; powtarza z nauczycielem proste rymowanki; wie, że obywatele Polski mogą należeć do różnych wspólnot etnicznych, narodowych lub językowych; wskazuje na obrazku godło wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej;

5-latek: przedstawia się w innym języku; zna nazwy kolorów, zwierząt, zabawek, części ciała w języku nowożytnym; wypowiada proste rymowanki, śpiewa piosenki; słucha opowiadań na podstawie historyjek obrazkowych; poznaje historię godła wspólnoty narodowej/etnicznej/językowej, do której należy;

6-latek: wzbogaca swoje słownictwo w języku nowożytnym/etnicznym/regionalnym; nazywa w języku nowożytnym niektóre zwierzęta, części ubioru, pomieszczenia w domu; zna określenia prostych czynności i nazywa podstawowe emocje w języku nowożytnym; podaje swój wiek w języku obcym; recytuje krótkie wierszyki i śpiewa piosenki w języku nowożytnym/etnicznym/regionalnym; rozumie ogólny sens opowiadanych historyjek; z chęcią uczestniczy w zabawach językowych;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

3.3. Obszar działania dziecka: Myślę i działam matematycznie. Myślę i działam jak przyrodnik. Myślę i działam technicznie i inżyniersko

Cele szczegółowe do obszaru działania dziecka: Wiedza: wie, że manipulowanie przedmiotami prowadzi do zmian; zna różne materiały użytkowe i konstrukcyjne; zna pojęcia matematyczne, techniczne, przyrodnicze; ma świadomość, że w środowisku naturalnym zachodzą zmiany i zjawiska przyrodnicze; zna sposoby dokonywania pomiarów, obserwacji.

Umiejętności: wykonuje działania matematyczne w sytuacjach użytkowych; wykonuje doświadczenia, eksperymentuje; stosuje proste zasady i reguły matematyczne;

rozumie w sposób matematyczny, techniczny, inżynierski, przyrodniczy; manipuluje na przedmiotach; formułuje pytania, wyciąga wnioski; rozumie zmiany zachodzące w środowisku spowodowane działalnością człowieka i natury; potrafi obserwować, klasyfikować, liczyć, dokonywać pomiarów; stosuje różne techniki konstrukcyjne.

Postawy: jest twórcze, aktywne, odkrywcz; ma szacunek dla prawdy.

Cele terapeutyczne: stymulacja, rozwijanie, usprawnianie w zakresie percepcji wzrokowej, słuchowej, aparatu ruchowego.

Obszar rozwoju dziecka: fizyczny

Zadania przedszkola: 1, 2, 4, 5, 11

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 5) uczestniczy w zabawach ruchowych, w tym rytmicznych, muzycznych, naśladowczych, z przyborami lub bez nich, wykonuje różne formy ruchu: bieżne, skoczne, z czworakowaniem, rzutne;
- 6) inicjuje zabawy konstrukcyjne, majsterkuje i buduje, wykorzystując zabawki, materiały użytkowe, w tym materiał naturalny.

Treści kształcenia:

3-latek: poprawnie łączy różnego rodzaju klocki; buduje wieże z elementów; tworzy ulepianki; bierze udział w zabawach muzycznych, rytmicznych;

4-latek: buduje wieże z kilku klocków; tworzy proste kompozycje z wykorzystaniem materiałów naturalnych; lepi dowolne kompozycje; bierze udział w zabawach rytmicznych, muzycznych;

5-latek: tworzy kompozycje tematyczne z różnorodnych materiałów; rozpoznaje i opisuje różne typy domów i budynków; podejmuje zabawy konstrukcyjne, łącząc różne materiały; oszczędnie gospodaruje materiałem; wykonuje prace za pomocą składania papieru; lepi z różnych mas plastycznych; odtwarza proste rytmy;

6-latek: opisuje różne typy budowli; buduje makietę miejscowości; wykorzystuje nabyte umiejętności techniczne; prawidłowo organizuje miejsce pracy; tworzy w zespole budowlę z różnych materiałów; odtwarza i tworzy proste rytmy;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: emocjonalny

Zadania przedszkola: 1, 2, 6, 8, 9, 10

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 6) rozróżnia emocje i uczucia przyjemne i nieprzyjemne, ma świadomość, że odczuwają i przeżywają je wszyscy ludzie;
- 9) wczuwa się w emocje i uczucia osób z najbliższego otoczenia;
- 10) dostrzega, że zwierzęta posiadają zdolność odczuwania, przejawia w stosunku do nich życzliwość i troskę;
- 11) dostrzega emocjonalną wartość otoczenia przyrodniczego jako źródła satysfakcji estetycznej.

Treści kształcenia:

3-latek: wybiera zabawy, które go interesują; rozpoznaje przedmioty, które do niego należą; nie zabiera zabawek bez pytania; wie, jakie należy zapewnić warunki roślinom i zwierzętom hodowanym w domu; obserwuje rośliny w otoczeniu; rozumie znaczenie estetycznego urządzenia wnętrz, w których przebywa, dla swojego lepszego samopoczucia;

4-latek: dzieli się zabawkami z innymi; szanuje zabawki rówieśników; zauważa, że inni posiadają zdolność odczuwania; zna sposoby przystosowania zwierząt do środowiska, w którym żyją; potrafi rozpoznać wytwory architektury zieleni w najbliższym środowisku;

5-latek: jest odpowiedzialny za daną czynność do końca; wie, że nie można oceniać innych po cechach zewnętrznych, np. po ubiorze; zaprasza do zabawy inne dziecko; rozpoznaje i nazywa cykle wzrostu roślin; dokarmia według potrzeby zwierzęta zimą; obserwuje otaczającą przyrodę i zjawiska pogodowe; dokonuje prostych doświadczeń i eksperymentów z wodą; podaje propozycje urządzenia pomieszczeń;

6-latek: stara się rozwiązywać napotkane problemy; wczuwa się w emocje innych i dostrzega ich potrzeby; czerpie radość z przebywania na łonie natury; rozpoznaje i nazywa cykle rozwojowe zwierząt; wie, że zwierzęta odczuwają; otacza troską rośliny i zwierzęta; podejmuje próby hodowli roślin lub małych zwierząt; dokonuje prostych eksperymentów z użyciem materiałów naturalnych; bierze czynny udział w aranżacji kądek zainteresowań;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: społeczny

Zadania przedszkola: 1, 6, 12, 13

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

7) respektuje prawa i obowiązki swoje oraz innych osób, zwracając uwagę na ich indywidualne potrzeby.

Treści kształcenia:

3-latek: słucha opowieści o prawach dziecka;

4-latek: rozumie pojęcie „mieć prawo do..”;

5-latek: swoim działaniem nie narusza praw innych osób;

6-latek: respektuje prawa i potrzeby innych osób, z którymi współpracuje;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: poznawczy

Zadania przedszkola: 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 14, 15

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą komunikatów pozawerbalnych: tańca, intencjonalnego ruchu, gestów, impresji plastycznych, technicznych, teatralnych, mimicznych, konstrukcji i modeli z tworzyw i materiału naturalnego;
- 3) odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości, byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych;
- 5) odpowiada na pytania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki;
- 11) wyraża ekspresję twórczą podczas czynności konstrukcyjnych i zabawy, zagospodarowuje przestrzeń, nadając znaczenie umieszczonym w niej przedmiotom, określa ich położenie, liczbę, kształt, wielkość, ciężar, porównuje przedmioty w swoim otoczeniu z uwagi na wybraną cechę;
- 12) klasyfikuje przedmioty według wielkości, kształtu, koloru, przeznaczenia, układa przedmioty w grupy, szeregi, rytmy, odtwarza układy przedmiotów i tworzy własne, nadając im znaczenie, rozróżnia podstawowe figury geometryczne (koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt);
- 13) eksperymentuje, szacuje, przewiduje, dokonuje pomiaru długości przedmiotów, wykorzystując np. dłoń, stopę, but;
- 14) określa kierunki i ustala położenie przedmiotów w stosunku do własnej osoby, a także w stosunku do innych przedmiotów, rozróżnia stronę lewą i prawą;
- 15) przelicza elementy zbiorów w czasie zabawy, prac porządkowych, ćwiczeń i wykonywania innych czynności, posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi, rozpoznaje cyfry oznaczające liczby od 0 do 10, eksperymentuje z tworzeniem kolejnych liczb, wykonuje dodawanie i odejmowanie w sytuacji użytkowej, liczy obiekty, odróżnia liczenie błędne od poprawnego;
- 16) posługuje się w zabawie i w trakcie wykonywania innych czynności pojęciami dotyczącymi następstwa czasu, np. wczoraj, dzisiaj, jutro, rano, wieczorem, w tym nazwami pór roku, dni tygodnia i miesięcy;
- 17) rozpoznaje modele monet i banknotów o niskich nominałach, porządkuje je, rozumie, do czego służą pieniądze w gospodarstwie domowym;
- 18) posługuje się pojęciami dotyczącymi zjawisk przyrodniczych, np. tęcza, deszcz, burza, opadanie liści z drzew, sezonowa wędrówka ptaków, kwitnienie drzew, zamarzanie wody, dotyczącymi życia zwierząt, roślin, ludzi w środowisku przyrodniczym, korzystania z dóbr przyrody, np. grzybów, owoców, ziół.

Treści kształcenia:

3-latek: rozpoznaje różne materiały plastyczne i techniczne, próbuje się nimi posługiwać; układa z klocków domki; dobiera odpowiedni kształtem klocek do otworu w bryle; ugniata plastelinę i wypełnia nią kontur obrazka; próbuje grupować przedmioty; klasyfikuje przedmioty według wybranej cechy; manipuluje przedmiotami

i obserwuje relacje zachodzące między nimi; rozpoznaje i nazywa koło; bawi się patyczkami różnej długości i zauważa różnice między nimi; rozpoznaje i nazywa części swojego ciała; zna i stosuje pojęcia: przód i tył; wskazuje przedmioty i określa je dowolnymi liczebnikami; dokonuje prób liczenia; zna stałe następstwo dni i nocy; segreguje klocki według koloru; rozpoznaje i nazywa podstawowe zjawiska pogodowe: deszcz, słońce, burza, wiatr, śnieg; interesuje się pogodą; zna charakterystyczne cechy pór roku; wie, że nie wolno śmiecić, hałasować i marnować wody, energii; liczy w zakresie 3; używa liczebników głównych;

4-latek: jest kreatywny; tworzy własne prace; układa z różnych materiałów (np. szyszki, patyczki) obrazki; lepi z mas proste kształty; klasyfikuje przedmioty według dwóch cech; manipuluje przedmiotami zgodnie z poleceniem, wie, jakie zaszły zmiany; rozpoznaje przedmioty, które pasują lub nie pasują do siebie; układa mozaikę z figur geometrycznych; porównuje długość dwóch przedmiotów i stosuje określenia: długi, krótki; operuje pojęciami: na dole, na górze, na, pod, obok; dąży do precyzji w liczeniu: jeden przedmiot = jeden liczebnik; wymienia kolejno liczebniki do 5; obserwuje zmiany i próbuje je nazwać po zabraniu lub dodaniu jakiegoś elementu w zbiorze; zna stałe następstwo pór roku; układa klocki rosnąco; opisuje stan pogody; rozpoznaje i opisuje pory roku oraz różne środowiska przyrodnicze z najbliższego otoczenia; wiąże pory roku z zachowaniami; rozpoznaje cechy wybranych gatunków roślin i zwierząt; wie, że człowiek musi dbać o przyrodę; liczy w zakresie 5; rozpoznaje i używa pojęć określających położenie przedmiotów w przestrzeni; tworzy kompozycje z figur geometrycznych; rozpoznaje kształty figur;

5-latek: zna i stosuje różne techniki plastyczne; układa z kolorowych pasków papieru, tasiemek tzw. dywaniki; układa figury przestrzenne z pasków; lepi figurki przestrzenne; tworzy zbiory przedmiotów; porównuje szacunkowo liczebność zbiorów; przewiduje skutki czynności manipulacyjnych; rozpoznaje figury geometryczne; próbuje mierzyć długość za pomocą różnych przedmiotów; wskazuje stronę prawą i lewą; liczy w porządku od 0 do 10; łączy liczby i odpowiednie ilości; rozumie, że ostatni policzony przedmiot oznacza liczebność zbioru; wymienia w kolejności dni tygodnia; wykorzystuje klocki jako zbiory zastępcze; rozpoznaje żywyoty, zna zasady bezpieczeństwa w trakcie występowania gwałtownych zjawisk pogodowych, np. burzy; opisuje cechy środowisk przyrodniczych; rozumie, że niektóre zwierzęta i rośliny są pod ochroną; rozpoznaje i nazywa wybrane gatunki roślin i zwierząt; chroni przyrodę i unika zanieczyszczania jej; dostrzega zmiany zachodzące w przyrodzie w poszczególnych porach roku; wskazuje kierunki w przestrzeni; tworzy kompozycje na ograniczonej przestrzeni;

6-latek: odtwarza w różnych plastycznych technikach budowle, budynki; czerpie inspiracje do twórczości plastycznej i technicznej, obserwując różne dzieła sztuki; rozumie, że za pomocą urządzeń technicznych można sprawniej i szybciej wykonać różne prace; wykonuje wieloelementowe figurki z różnych mas; wskazuje część wspólną zbiorów; zna i posługuje się liczebnikami porządkowymi; rozróżnia zbiory równoliczne

i nierównoliczne; układa pangramy; rozpoznaje i nazywa figury geometryczne; poznaje różne przyrządy do mierzenia długości; orientuje się w przestrzeni i stosuje pojęcia: na prawo od, na lewo od; rozpoznaje znaki graficzne cyfr; porządkuje liczby rosnąco lub malejąco; dodaje i odejmuje w zakresie 10; wymienia kolejno miesiące; bawi się wzorami monet i banknotów w zabawach tematycznych; obserwuje pogodę i odnotowuje spostrzeżenia; ubiera się stosownie do pogody; wie, jakie gatunki roślin i zwierząt zamieszkują dane środowisko; rozpoznaje na mapie kontynenty; potrafi opisać zmiany zachodzące w przyrodzie w ciągu roku; wyróżnia części roślin; opiekuje się zwierzętami domowymi; segreguje śmieci; wie, jakie są sposoby ochrony środowiska; potrafi liczyć do 10; dostrzega podobieństwa i różnice między figurami; samodzielnie określa położenie przedmiotów w przestrzeni;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

3.4. Obszar działania dziecka: Korzystam z technologii cyfrowych

Cele szczegółowe do obszaru działania dziecka: Wiedza: zna różne urządzenia cyfrowe; wie, że urządzenia multimedialne służą komunikacji z innymi; zna zasady korzystania z technologii cyfrowych. **Umiejętności:** korzysta z informacji i danych; używa technologii cyfrowych do pracy, nauki i komunikacji z innymi; odróżnia byty rzeczywiste od treści medialnych; tworzy treści cyfrowe, podejmuje próby kodowania. **Postawy:** odpowiedzialnie i w sposób bezpieczny korzysta z urządzeń multimedialnych; chętnie komunikuje się z innymi poprzez media; jest ciekawe znaczenia nowych technologii.

Cele terapeutyczne: stymulacja, rozwijanie, usprawnianie w zakresie percepcji wzrokowej, słuchowej, aparatu ruchowego.

Obszar rozwoju dziecka: społeczny

Zadania przedszkola: 6, 7, 12, 13

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

9) komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne, wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy.

Treści kształcenia:

3-latek: rozpoznaje i nazywa urządzenia cyfrowe; rozpoznaje znaki informacyjne, takie jak droga ewakuacyjna, stop itp.; rozumie, że można się porozumiewać za pomocą telefonu;

4-latek: wie, że znaki i symbole graficzne oznaczają sposób komunikacji; potrafi odczytać znaki graficzne (np. oznaczające niebezpieczeństwo: urządzenie pod napięciem);

5-latek: odczytuje znaki i symbole graficzne; tworzy własne znaki i symbole do zakodowania informacji; poznaje poprzez zabawę zasady kodowania;

6-latek: wie, że należy korzystać z internetu i urządzeń cyfrowych tylko za zgodą i pod opieką dorosłego; korzysta z urządzeń cyfrowych (tablice interaktywne, roboty itp.);

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: poznawczy

Zadania przedszkola: 1, 2, 5, 9, 11, 14, 15

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą komunikatów pozawerbalnych: tańca, intencjonalnego ruchu, gestów, impresji plastycznych, technicznych, teatralnych, mimicznych, konstrukcji i modeli z tworzyw i materiału naturalnego;
- 3) odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości, byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych;
- 5) odpowiada na pytania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki;
- 11) wyraża ekspresję twórczą podczas czynności konstrukcyjnych i zabawy, zagospodarowuje przestrzeń, nadając znaczenie umieszczonym w niej przedmiotom, określa ich położenie, liczbę, kształt, wielkość, ciężar, porównuje przedmioty w swoim otoczeniu z uwagą na wybraną cechę;
- 19) podejmuje samodzielną aktywność poznawczą, np. oglądanie książek, zagospodarowywanie przestrzeni własnymi pomysłami konstrukcyjnymi, korzystanie z nowoczesnej technologii itd.

Treści kształcenia:

3-latek: naśladuje zachowania i odgłosy zwierząt; rozpoznaje zachowania złe i dobre; ogląda książeczki z obrazkami; nazywa przedmioty przedstawione na ilustracjach; układa i przekłada klocki; przewozi klocki za pomocą wózka; naśladuje dźwięki różnych urządzeń; układa mebelki w domku dla lalek;

4-latek: rozmawia o dobrych i złych zachowaniach; wie, że niektóre postacie z bajek są realne, a niektóre fikcyjne; ogląda książki; odkłada książki na wyznaczone miejsce; ogląda bajki na ekranie telewizora; układa z klocków drogi; słucha wierszyków i bajek nagranych na CD; ogląda na ekranie bajki odcinkowe; bawi się zabawkami multimedialnymi wydającymi różne odgłosy, zmieniającymi kształt;

5-latek: naśladuje postacie bajkowe i filmowe; ogląda książeczki z tekstem i obrazkiem; porównuje zachowania różnych postaci bajkowych; śledzi tekst czytany przez nauczyciela; konstruuje budowle z klocków; gra w dobieranie obrazków w pary; obsługuje klawiaturę komputera lub tabletu podczas gry multimedialnej;

6-latek: wykorzystuje stroje do zaprezentowania postaci bajkowych; wie, że nie należy naśladować złych zachowań bohaterów; ogląda książki; interesuje się napisami; ogląda

reklamy w gazetkach; łączy klocki w jedną konstrukcję; przygotowuje zabawki do tematycznych zabaw (ubiera lalki, szykuje naczynia itp.); obsługuje gry interaktywne na komputerze, tablecie; interesuje się narzędziami multimedialnymi, uruchamia sprzęt; korzysta z urządzeń multimedialnych celem komunikacji z innymi;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

3.5. Obszar działania dziecka: Jestem sobą i częścią społeczeństwa. Uczę się.

Cele szczegółowe do obszaru działania dziecka: Wiedza: zna swoje potrzeby, emocje, umiejętności i wie, jak je zakomunikować; zna podstawowe ogólnie przyjęte reguły postępowania i komunikowania się; zna swoje podstawowe prawa i obowiązki; ma świadomość przynależności do grupy, kultury, regionu, kraju; zna różne zawody.

Umiejętności: identyfikuje się z grupą społeczną, do której należy (rozpoznaje i nazywa grupy społeczne); radzi sobie z porażką; potrafi przewidzieć konsekwencje swoich działań; ocenia swoje zachowanie i przyjmuje jego konsekwencje; współpracuje z rówieśnikami i dorosłymi; postępuje zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami i normami społecznymi;

dba o zdrowie psychiczne i fizyczne. **Postawy:** jest tolerancyjne; szanuje odmienne punkty widzenia innych osób; prowadzi prozdrowotny tryb życia; chętnie nawiązuje kontakty i poznaje nowe kultury; wytrwale pracuje, uczy się i doskonali umiejętności.

Cele terapeutyczne: stymulacja, rozwijanie, usprawnianie w zakresie percepcji wzrokowej, słuchowej, aparatu ruchowego.

Obszar rozwoju dziecka: fizyczny

Zadania przedszkola: 1, 2, 7, 15

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) zgłasza potrzeby fizjologiczne, samodzielnie wykonuje podstawowe czynności higieniczne;
- 2) wykonuje czynności samoobsługowe: ubieranie się i rozbieranie, w tym czynności precyzyjne, np. zapinanie guzików, wiązanie sznurowadeł;
- 3) spożywa posiłki z użyciem sztućców, nakrywa do stołu i sprząta po posiłku;
- 4) komunikuje potrzebę ruchu, odpoczynku itp.;
- 5) uczestniczy w zabawach ruchowych, w tym rytmicznych, muzycznych, naśladowczych, z przyborami lub bez nich, wykonuje różne formy ruchu: bieżne, skoczne, z czworakowaniem, rzutne;
- 6) inicjuje zabawy konstrukcyjne, majsterkuje i buduje, wykorzystując zabawki, materiały użytkowe, w tym materiał naturalny;
- 7) wykonuje czynności takie jak sprzątanie, pakowanie, trzymanie przedmiotów jedną ręką i oburącz, trzymanie małych przedmiotów z wykorzystaniem odpowiednio ukształtowanych chwytów dłoni, używa chwytu pisarskiego podczas rysowania, kreślenia i pierwszych prób pisania;

- 8) wykonuje podstawowe ćwiczenia kształtujące nawyk utrzymania prawidłowej postawy ciała;
- 9) wykazuje sprawność ciała i koordynację w stopniu pozwalającym na rozpoczęcie systematycznej nauki czynności złożonych, takich jak czytanie i pisanie.

Treści kształcenia:

3-latek: myje ręce według instrukcji nauczyciela; próbuje samodzielnie myć zęby; rozpoznaje swoje ubrania i zakłada niektóre elementy garderoby; je samodzielnie; prawidłowo posługuje się łyżką i widelcem; pozostawia porządek na stoliku po posiłku – rozpoznaje i nazywa różne posiłki; chodzi i biega pewnie; schodzi po schodach w sposób dostawny; podskakuje i maszeruje rytmicznie; biega z omijaniem przeszkód; stoi chwilę na jednej nodze; bierze udział w zabawach w kole ze śpiewaniem; korzysta ze sprzętu w ogrodzie przy asekuracji nauczyciela; sprząta zabawki po skończonej zabawie;

4-latek: samodzielnie nakłada pastę na szczoteczkę; jest samodzielny w toalecie; odkłada ubrania na swoją półkę; samodzielnie się ubiera i rozbiera; odnosi w wyznaczone miejsce naczynia po posiłkach; próbuje samodzielnie przygotować sobie kanapkę; rozpoznaje i nazywa owoce i warzywa, dokonuje ich opisu; z łatwością biega i skacze; omija w ruchu przeszkody; wchodzi i schodzi ze schodów, stawiając naprzemiennie nogi; kopie piłkę do celu; wykonuje podskoki; korzysta ze sprzętu w ogrodzie przy asekuracji nauczyciela; sprząta materiały po zajęciach;

5-latek: dba o higienę osobistą i jamy ustnej; pozostawia po sobie ład i porządek w toalecie; układa swoje ubrania w kostkę; potrafi zapiąć i odpiąć guziki, zasunąć zamek w ubraniach; próbuje sznurować buciki; samodzielnie nakrywa i sprząta stół do posiłku; prawidłowo posługuje się sztućcami; przygotowuje proste potrawy, np. kanapkę, sałatkę; zna walory smakowe i zdrowotne warzyw i owoców; rozpoznaje różne produkty, które tworzą piramidę żywienia; ma skoordynowane ruchy; wspina się po drabince; stoi na palcach; chodzi po równoważni; podrzuca i chwyta piłkę; utrzymuje równowagę, stojąc na jednej nodze; przeskakuje przeszkodę na wysokości ok. 20 cm; podejmuje samorzutne zabawy w ogrodzie; pełni obowiązki dyżurnego; sprząta w razie potrzeby swoją szufladę;

6-latek: pełni dyżur w łazience; pomaga młodszym nałożyć pastę na szczoteczkę, mydło na ręce; samodzielnie się ubiera i rozbiera; sznurowe buty; pełni dyżur podczas posiłków; potrafi udekorować stół; próbuje tworzyć własne przepisy na zdrowe potrawy; przestrzega zasad zdrowego żywienia; wykonuje kombinacje ruchowe; bierze udział w grach i zabawach zespołowych; samodzielnie korzysta ze sprzętu w ogrodzie; pomaga kolegom w utrzymaniu porządku;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: emocjonalny

Zadania przedszkola: 2, 4, 8, 9

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem;
- 2) szanuje emocje swoje i innych osób;
- 3) przeżywa emocje w sposób umożliwiający mu adaptację w nowym otoczeniu, np. w nowej grupie dzieci, nowej grupie starszych dzieci, a także w nowej grupie dzieci i osób dorosłych;
- 4) przedstawia swoje emocje i uczucia, używając charakterystycznych dla dziecka form wyrazu;
- 5) rozstaje się z rodzicami bez lęku, ma świadomość, że takie rozstanie bywa dłuższe lub krótsze;
- 6) rozróżnia emocje i uczucia przyjemne i nieprzyjemne, ma świadomość, że odczuwają i przeżywają je wszyscy ludzie;
- 7) szuka wsparcia w sytuacjach trudnych dla niego emocjonalnie, wdraża swoje własne strategie wspierane przez osoby dorosłe lub rówieśników;
- 8) zauważa, że nie wszystkie przeżywane emocje i uczucia mogą być podstawą do podejmowania natychmiastowego działania, panuje nad nieprzyjemną emocją, np. podczas czekania na własną kolej w zabawie lub innej sytuacji;
- 9) wczuwa się w emocje i uczucia osób z najbliższego otoczenia.

Treści kształcenia:

3-latek: samodzielnie decyduje się na zabawę; poznaje podstawowe emocje i uczucia; wie, które zabawki należą do niego, nie zabiera zabawek rówieśnikom;

4-latek: rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje i uczucia; naśladuje za pomocą mimiki i gestów przedstawione na obrazkach emocje; dzieli się zabawkami z rówieśnikami; szanuje zabawki swoje i kolegów oraz zabawki przedszkolne;

5-latek: jest odpowiedzialny za daną czynność do końca; wie, że nie może oceniać innych ze względu na zachowanie lub ubiór; bawi się z innymi, zaprasza do zabawy kolegów;

6-latek: stara się rozwiązywać problemy sam lub z pomocą innych; zgodnie się bawi z rówieśnikami; przestrzega zasad bezpiecznej zabawy; szanuje potrzeby innych dzieci; panuje nad emocjami; jest empatyczny;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: społeczny

Zadania przedszkola: 5, 6, 8, 12, 13

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) przejawia poczucie własnej wartości jako osoby, wyraża szacunek wobec innych osób i, przestrzegając tych wartości, nawiązuje relacje rówieśnicze;
- 2) odczuwa i wyjaśnia swoją przynależność do rodziny, narodu, grupy przedszkolnej, grupy chłopców, grupy dziewczynek oraz innych grup, np. grupy teatralnej, grupy sportowej;

- 3) posługuje się swoim imieniem, nazwiskiem, adresem;
- 4) używa zwrotów grzecznościowych podczas powitania, pożegnania, sytuacji wymagającej przeproszenia i przyjęcia konsekwencji swojego zachowania;
- 5) ocenia swoje zachowanie w kontekście podjętych czynności i zadań oraz przyjętych norm grupowych; przyjmuje, respektuje i tworzy zasady zabawy w grupie, współdziała z dziećmi w zabawie, pracach użytecznych, podczas odpoczynku;
- 6) nazywa i rozpoznaje wartości związane z umiejętnościami i zachowaniami społecznymi, np. szacunek do dzieci i dorosłych, szacunek do ojczyzny, życzliwość okazywana dzieciom i dorosłym, obowiązkowość, przyjaźń, radość;
- 7) respektuje prawa i obowiązki swoje oraz innych osób, zwracając uwagę na ich indywidualne potrzeby;
- 8) obdarza uwagę inne dzieci i osoby dorosłe;
- 9) komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne; wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy.

Treści kształcenia:

3-latek: adaptuje się do warunków przedszkolnych; stosuje się do zasad; czepie radość ze wspólnej zabawy; zna nazwę przedszkola; zna imiona rówieśników z grupy; reaguje na swoje imię i potrafi się przedstawić; wie, że nie może rozmawiać z nieznanymi; słucha innych; rozumie proste polecenia; zgłasza dorosłym złe samopoczucie, urazy; wie, że może poruszać się po terenie pod opieką dorosłego; nie oddala się od grupy; wie, że przez jezdnię przechodzimy na zielonym świetle, po pasach; wie, że nie wolno bez zgody zrywać roślin i dotykać nieznanymi zwierząt; wie, że nie może używać środków czystości; bawi się pod opieką dorosłego; słucha opowieści o prawach dziecka; wykonuje ćwiczenia słuchowe; opowiada o swoich doświadczeniach; poszerza zasób słów;

4-latek: czuje się związany ze swoją grupą; zna i stosuje reguły w grupie; współpracuje z rówieśnikami; podaje nazwę miejscowości i ulicy, na której mieszka; przedstawia się z imienia i nazwiska; nie rozmawia z nieznanymi; wie, komu może podać swoje dane osobowe; odpowiada na pytania; kontaktuje się z innymi osobami; czeka na swoją kolej do odpowiedzi; zna drogę ewakuacyjną w placówce; wie, do czego służy gaśnica w przedszkolu i że nie wolno jej niszczyć; zna oznakowanie przejść dla pieszych; zna znaczenie świateł na sygnalizatorze; wie, że jadąc samochodem, musi siedzieć zapięty w foteliku; rozumie, że niektóre rośliny mogą być trujące, a niektóre zwierzęta groźne; wie, że nie może oddalać się od grupy; wie, że nie może przyjmować upominków od nieznanymi; wie, gdzie można bawić się w bezpieczny sposób, unika miejsc niebezpiecznych; poszerza zasób słownictwa, słuchając bajek; komunikuje się z innymi;

5-latek: szanuje siebie i wierzy we własne możliwości; obdarza szacunkiem kolegów i dorosłych; przestrzega zasad współżycia w grupie; zna swój adres; zna dane placówki i pracowników z imienia i nazwiska; zna imiona i nazwiska kolegów; potrafi wezwać pomoc w razie potrzeby; zna i stosuje zwroty grzecznościowe; nawiązuje kontakt

wzrokowy z rozmówcą; utrzymuje z rozmówcą kontakt wzrokowy; zna numery alarmowe i wie, jak się zachować podczas wzywania pomocy; zna i stosuje zasady bezpieczeństwa na drodze i w podróży; stosuje zasady bezpieczeństwa podczas zabawy, kontaktów ze zwierzętami; wie, co oznacza bezpieczny wypoczynek; swoim działaniem nie narusza praw innych osób; rozumie i interpretuje opowiadania; zaczyna komunikować swoje decyzje;

6-latek: ocenia swoje działania; wyraża swoje gusta i preferencje w zabawie; interesuje się swoją miejscowością; posługuje się imieniem, nazwiskiem i adresem; prowadzi dialog z dorosłymi i dziećmi; zachowuje się kulturalnie w każdej sytuacji; przestrzega zasad bezpieczeństwa; przekazuje zasady bezpiecznej zabawy młodszym kolegom; rozpoznaje i rozumie znaczenie znaków graficznych dotyczących bezpieczeństwa; zna swoje prawa i obowiązki; respektuje prawa innych osób; komunikuje się za pomocą wypowiedzi wielozdaniowych; z łatwością opowiada, mówi o swoich potrzebach, pragnieniach;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: poznawczy

Zadania przedszkola: 1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 14, 15

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą komunikatów pozawerbalnych: tańca, intencjonalnego ruchu, gestów, impresji plastycznych, technicznych, teatralnych, mimicznych, konstrukcji i modeli z tworzyw i materiału naturalnego;
- 2) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą języka mówionego, posługuje się językiem polskim w mowie zrozumiałej dla dzieci i osób dorosłych, mówi płynnie, wyraźnie, rytmicznie, poprawnie wypowiada ciche i głośne dźwięki mowy, rozróżnia głoski na początku i końcu w wybranych prostych fonetycznie słowach.

Treści kształcenia:

3-latek: wypowiada się prostymi zdaniami, potrafi uczestniczyć w rozmowach prowadzonych przez nauczyciela i zabawach dziecięcych;

4-latek: zaczyna wypowiadać się zdaniami złożonymi, dzieli się spontanicznie swoimi przeżyciami i odczuciami;

5-latek: rozmawia o dobrych i złych zdarzeniach, formułuje zdania na określony temat;

6-latek: zna i stosuje podstawowe zasady poprawnej polszczyzny, mówi o swoich potrzebach i decyzjach w sposób zrozumiały.

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

3.6. Obszar działania dziecka: Jestem obywatelem.

Cele szczegółowe do obszaru działania dziecka: **Wiedza:** zna prawa i obowiązki swoje i innych; wie, że należy do grupy społecznej, wspólnoty lokalnej/narodowej; zna ogólnie przyjęte zasady współdziałania w grupie; ma świadomość, że jest Polakiem; zna symbole narodowe, legendy, zwyczaje dotyczące regionu i kraju. **Umiejętności:** potrafi się przedstawić i nazywa się Polakiem; nazywa symbole narodowe; rozpoznaje i nazywa różne zawody; współpracuje z innymi; uczestniczy w uroczystościach lokalnych, krajowych, charytatywnych; potrafi nazwać emocje, uczucia. **Postawy:** okazuje szacunek symbolom narodowym, tradycji, obyczajom i kulturze; wykazuje zaangażowanie w działania społeczne, charytatywne; jest empatyczne, otwarte, uczciwe i tolerancyjne; okazuje szacunek innym ludziom i wykonywanej przez nich pracy.

Cele terapeutyczne: stymulacja, rozwijanie, usprawnianie w zakresie percepcji wzrokowej, słuchowej, aparatu ruchowego.

Obszar rozwoju dziecka: emocjonalny

Zadania przedszkola: 8, 9, 12, 13

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem;
- 2) szanuje emocje swoje i innych osób;
- 4) przedstawia swoje emocje i uczucia, używając charakterystycznych dla dziecka form wyrazu;
- 9) wczuwa się w emocje i uczucia osób z najbliższego otoczenia.

Treści kształcenia:

3-latek: wyraża swoje emocje podczas odsłuchiwania hymnu i obserwacji symboli narodowych;

4-latek: poznaje wybrane wartości na podstawie legend i podań; szanuje symbole narodowe;

5-latek: poznaje różne wartości w literaturze, muzyce i sztuce; czuje się częścią grupy, do której należy;

6-latek: dostrzega piękno ojczyzny poprzez bezpośrednią obserwację i sztukę; jest dumny z przynależności narodowej; rozpoznaje i nazywa główne wartości;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: społeczny

Zadania przedszkola: 1, 5, 6, 8, 12, 13

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) przejawia poczucie własnej wartości jako osoby, wyraża szacunek wobec innych osób i, przestrzegając tych wartości, nawiązuje relacje rówieśnicze;
- 2) odczuwa i wyjaśnia swoją przynależność do rodziny, narodu, grupy przedszkolnej, grupy chłopców, grupy dziewczynek oraz innych grup, np. grupy teatralnej, grupy sportowej;
- 3) posługuje się swoim imieniem, nazwiskiem, adresem;

- 6) nazywa i rozpoznaje wartości związane z umiejętnościami i zachowaniami społecznymi, np. szacunek do dzieci i dorosłych, szacunek do ojczyzny, życzliwość okazywana dzieciom i dorosłym, obowiązkowość, przyjaźń, radość;
- 7) respektuje prawa i obowiązki swoje oraz innych osób, zwracając uwagę na ich indywidualne potrzeby.

Treści kształcenia:

3-latek: stosuje się do zasad panujących w przedszkolu; zna nazwę swojego przedszkola; czuje się częścią grupy; wie, że inni też mają prawo do radości;

4-latek: wyraża poczucie przynależności do grupy; zna i stosuje przyjęte zasady w grupie; zna zasady współżycia; zna nazwę swojej miejscowości i miejscowości, w której znajduje się przedszkole; bawi się zgodnie, szanując zabawki rówieśników;

5-latek: szanuje siebie i inne osoby; rozumie, że osobom starszym należy pomagać; szanuje symbole narodowe; obdarza uwagę i szacunkiem pracowników placówki; czerpie radość ze wspólnej zabawy i wykonywania zadań z innymi dziećmi;

6-latek: mówi o swoich potrzebach; wysłuchuje potrzeb, pozytywnych emocji innych osób; szanuje symbole narodowe i wie, w jaki sposób ich odpowiednio używać; jest życzliwy i przyjazny w stosunku do rówieśników i wychowawców;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: poznawczy

Zadania przedszkola: 4, 12, 13, 14

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 5) odpowiada na pytania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki;
- 10) wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy, rozpoznaje symbole narodowe (godło, flagę, hymn), nazywa wybrane symbole związane z regionami Polski ukryte w podaniach, przysłowia, legendach, bajkach, np. o smoku wawelskim, orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej;
- 20) wskazuje zawody wykonywane przez rodziców i osoby z najbliższego otoczenia, wyjaśnia, czym zajmuje się osoba wykonująca dany zawód.

Treści kształcenia:

3-latek: wie, że jest Polakiem; słucha opowiadań o stolicy, ogląda obrazki przedstawiające Warszawę; osłuchuje się ze słowami hymnu i rozpoznaje jego melodię; bierze udział w uroczystościach patriotycznych; obserwuje pracę konserwatora i wie, do czego służą przedmioty do majsterkowania; rozpoznaje pracowników przedszkola; rozmawia o urządzeniach gospodarstwa domowego; wie, że nie wolno dotykać urządzeń elektrycznych;

4-latek: słucha wierszy i piosenek o stolicy; rozpoznaje symbole narodowe; wie, dlaczego wywieszona jest flaga; próbuje śpiewać hymn; recytuje wiersze i śpiewa piosenki o treści patriotycznej; bawi się w kąciku majsterkowicza; pomaga dorosłym w czynnościach, podczas których używa się urządzeń elektrycznych; zna zasady bezpiecznego korzystania z tych urządzeń;

5-latek: wie, że stolicą Polski jest Warszawa; rozpoznaje charakterystyczne budowle w stolicy; zna i śpiewa hymn; poznaje wybrane zawody; okazuje szacunek wytworom prac ludzkich; potrafi obsługiwać proste urządzenia gospodarstwa domowego pod opieką dorosłego; potrafi określić przeznaczenie tych przedmiotów i opisać sposób ich działania;

6-latek: zna legendy warszawskie i o powstaniu Polski; szanuje symbole narodowe; wie, że Polska jest częścią Unii Europejskiej; zna hymn Unii Europejskiej; zna wybrane państwa i symbole krajów europejskich; wykonuje proste przedmioty z użyciem urządzeń technicznych; posługuje się prostymi urządzeniami gospodarstwa domowego i przestrzega zasad bezpieczeństwa; wie, na czym polega praca ludzi wykonujących poznane zawody i do czego służą przedmioty, którymi posługują się w swojej pracy; uczestniczy w zabawach tematycznych, odgrywając różne role;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

3.7. Obszar działania dziecka: Jestem przedsiębiorczy.

Cele szczegółowe do obszaru działania dziecka: Wiedza: zna ogólnie przyjęte zasady współdziałania w zespole, aktywnego słuchania i komunikowania się; zna sposoby rozwiązywania problemów i opanowywania emocji; wie, co to są pieniądze i jaką pełnią rolę; ma świadomość, że poprawna komunikacja i dialog sprzyjają twórczym działaniom. **Umiejętności:** kreatywnie współdziała z innymi; buduje pozytywne relacje społeczne; rozwiązuje problemy i radzi sobie ze stresem i negatywnymi emocjami; bierze aktywny udział w projektach i akcjach społecznych, charytatywnych; posługuje się pieniędzmi; podejmuje, projektuje inicjatywy służące innym, dobru wspólnemu; wytrwale dąży do celu, wykonuje prace do końca. **Postawy:** jest kreatywne, twórcze; innowacyjne; przedsiębiorcze; pomysłowe.

Cele terapeutyczne: stymulacja, rozwijanie, usprawnianie w zakresie percepcji wzrokowej, słuchowej, aparatu ruchowego.

Obszar rozwoju dziecka: emocjonalny

Zadania przedszkola: 1, 5, 8

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 7) szuka wsparcia w sytuacjach trudnych dla niego emocjonalnie, wdraża swoje własne strategie wspierane przez osoby dorosłe lub rówieśników;
- 8) zauważa, że nie wszystkie przeżywane emocje i uczucia mogą być podstawą do podejmowania natychmiastowego działania, panuje nad nieprzyjemną emocją, np. podczas czekania na własną kolej w zabawie lub innej sytuacji;

9) wczuwa się w emocje i uczucia osób z najbliższego otoczenia.

Treści kształcenia:

3-latek: uczy się zasad obowiązujących w przedszkolu; rozpoznaje emocje innych; uczy się odróżniać dobre zachowanie od złego;

4-latek: uczy się rozumieć, jaką wartość ma miłość i przyjaźń; zna własne możliwości przy wykonywaniu różnych czynności;

5-latek: zwraca się o pomoc w trudnych sytuacjach;

6-latek: zwraca się o pomoc w trudnych sytuacjach; stara się pogodzić z porażką oraz cieszy się z sukcesów kolegów; rozróżnia dobro od zła;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: społeczny

Zadania przedszkola: 1, 2, 5, 6, 8, 12

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) przejawia poczucie własnej wartości jako osoby, wyraża szacunek wobec innych osób i, przestrzegając tych wartości, nawiązuje relacje rówieśnicze;
- 5) ocenia swoje zachowanie w kontekście podjętych czynności i zadań oraz przyjętych norm grupowych, przyjmuje, respektuje i tworzy zasady zabawy w grupie, współdziała z dziećmi w zabawie, pracach użytecznych, podczas odpoczynku;
- 7) respektuje prawa i obowiązki swoje oraz innych osób, zwracając uwagę na ich indywidualne potrzeby;
- 9) komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne, wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy.

Treści kształcenia:

3-latek: współdecyduje o wyborze ubrania, zabawki, zabawy; bawi się zgodnie z innymi dziećmi; chętnie dzieli się zabawkami;

4-latek: bierze udział w zabawach grupowych organizowanych przez nauczyciela; pracuje w parach i grupie kilkusobowej;

5-latek: współdecyduje o wyborze materiałów plastycznych i sposobie wykonywania danej czynności; określa swoje słabe i mocne strony;

6-latek: bierze udział w akcjach charytatywnych organizowanych w przedszkolu; jest tolerancyjny wobec innych; przewiduje skutki różnych zachowań; określa własne plany i zamierzenia;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: poznawczy

Zadania przedszkola: 1, 5, 11, 14

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 11) wyraża ekspresję twórczą podczas czynności konstrukcyjnych i zabawy, zagospodarowuje przestrzeń, nadając znaczenie umieszczonym w niej przedmiotom, określa ich położenie, liczbę, kształt, wielkość, ciężar, porównuje przedmioty w swoim otoczeniu z uwagi na wybraną cechę;
- 17) rozpoznaje modele monet i banknotów o niskich nominatach, porządkuje je, rozumie, do czego służą pieniądze w gospodarstwie domowym;
- 19) podejmuje samodzielną aktywność poznawczą, np. oglądanie książek, zagospodarowywanie przestrzeni własnymi pomysłami konstrukcyjnymi, korzystanie z nowoczesnej technologii itd.;
- 20) wskazuje zawody wykonywane przez rodziców i osoby z najbliższego otoczenia, wyjaśnia, czym zajmuje się osoba wykonująca dany zawód.

Treści kształcenia:

3-latek: wie, co to są pieniądze; poznaje różne zawody;

4-latek: wie, do czego służą pieniądze; rozpoznaje i nazywa różne zawody;

5-latek: wie, do czego służą pieniądze;

6-latek: wie, skąd się biorą pieniądze i co można za nie kupić; opowiada o pracy wykonywanej przez rodziców; rozumie potrzebę oszczędzania; planuje małe zakupy; podejmuje nowe, trudniejsze zadania;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

3.8. Obszar działania dziecka: Rozumiem i tworzę kulturę.

Cele szczegółowe do obszaru działania dziecka: **Wiedza:** wie, że za pomocą różnych form, technik, rodzajów sztuki ludzie się komunikują; zna sposoby wyrażania siebie i świata za pomocą komunikatów pozawerbalnych poprzez taniec, gesty, mimikę, improwizacje plastyczne i techniczne; zna różne materiały i techniki plastyczne, muzyczne, teatralne. **Umiejętności:** potrafi wyrazić siebie za pomocą działań plastycznych, technicznych, muzycznych, teatralnych; tworzy, eksperymentuje głosem, dźwiękiem, ruchem, materiałami plastycznymi i technicznymi; aktywnie uczestniczy w uroczystościach. **Postawy:** jest wrażliwe na sztukę, twórcze, kreatywne; jest aktywnym odbiorcą sztuki.

Cele terapeutyczne: stymulacja, rozwijanie, usprawnianie w zakresie percepcji wzrokowej, słuchowej, aparatu ruchowego.

Obszar rozwoju dziecka: emocjonalny

Zadania przedszkola: 1, 9, 10

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem;
- 2) szanuje emocje swoje i innych osób;
- 4) przedstawia swoje emocje i uczucia, używając charakterystycznych dla dziecka form wyrazu;

- 11) dostrzega emocjonalną wartość otoczenia przyrodniczego jako źródła satysfakcji estetycznej.

Treści kształcenia:

3-latek: obserwuje i zachwyca się przyrodą podczas wycieczek i spacerów; dostrzega piękno przyrody przedstawionej w pracach plastycznych;

4-latek: przedstawia walory przyrodnicze, architektoniczne w swoich pracach;

5-latek: czerpie radość płynącą z piękna najbliższego otoczenia i kultury;

6-latek: nazywa odczucia płynące z obserwacji przyrody; odczuwa radość z udziału w pracach na rzecz przyrody; troszczy się o najbliższe środowisko;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

Obszar rozwoju dziecka: poznawczy

Zadania przedszkola: 1, 3, 5, 6, 9, 12, 16, 17

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego:

- 1) wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą komunikatów pozawerbalnych: tańca, intencjonalnego ruchu, gestów, impresji plastycznych, technicznych, teatralnych, mimicznych, konstrukcji i modeli z tworzyw i materiału naturalnego;
- 3) odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości, byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych;
- 5) odpowiada na pytania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki;
- 7) eksperymentuje rytmem, głosem, dźwiękami i ruchem, rozwijając swoją wyobraźnię muzyczną, słucha, odtwarza i tworzy muzykę, śpiewa piosenki, porusza się przy muzyce i do muzyki, dostrzega zmiany charakteru muzyki, np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku oraz wyraża je ruchem, reaguje na sygnały, muzykuje z użyciem instrumentów oraz innych źródeł dźwięku, śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe, chętnie uczestniczy w zbiorowym muzykowaniu, wyraża emocje i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej, aktywnie słucha muzyki, wykonuje lub rozpoznaje melodie, piosenki i pieśni, np. ważne dla wszystkich dzieci w przedszkolu (takie jak hymn przedszkola), charakterystyczne dla uroczystości narodowych (hymn narodowy), potrzebne do organizacji uroczystości, np. Dnia Babci i Dziadka, Dnia Przedszkolaka (piosenki okazjonalne) i inne, w skupieniu słucha muzyki;
- 8) wykonuje własne eksperymenty graficzne farbą, kredką, ołówkiem, mazakiem itp., tworzy proste i złożone znaki, nadając im znaczenie, odkrywa w nich fragmenty wybranych liter, cyfr, kreśli wybrane litery i cyfry na gładkiej kartce papieru, wyjaśnia sposób powstania wykreślonych, narysowanych lub zapisanych kształtów, przetwarza obraz ruchowy na graficzny i odwrotnie, samodzielnie planuje ruch przed zapisaniem

np. znaku graficznego, litery i innych w przestrzeni sieci kwadratowej lub liniatury, określa kierunki i miejsca na kartce papieru;

- 11) wyraża ekspresję twórczą podczas czynności konstrukcyjnych i zabawy, zagospodarowuje przestrzeń, nadając znaczenie umieszczonym w niej przedmiotom, określa ich położenie, liczbę, kształt, wielkość, ciężar, porównuje przedmioty w swoim otoczeniu z uwagi na wybraną cechę.

Treści kształcenia:

3-latek: w ciszy i w skupieniu ogląda spektakl teatralny; bierze udział w improwizacjach ruchowych; naśladuje ruchem, gestem, mimiką ludzi, zwierzęta, pojazdy, rośliny; bierze udział w krótkich występach dla rodziców; poznaje i używa różnych plastycznych materiałów; ogląda ilustracje, obrazy; śpiewa w grupie proste piosenki; porusza się w rytmie muzyki; oddaje ruchem tempo i rytm muzyki; wystukuje prosty rytm; słucha utworów z dziecięcego repertuaru oraz fragmentów utworu muzyki poważnej; zarysowuje powierzchnię całej kartki; wskazuje cyfry, np. w książkach;

4-latek: wie, że nie może przeszkadzać aktorom w czasie ich występów na scenie; wie, że w kinie nie wolno hałasować; ogrywa proste role za pomocą mimiki, gestu i ruchu; spontanicznie podejmuje zabawę w teatr; jest kreatywny, tworzy własne prace; obserwuje w naturalnym środowisku zabytki, poznaje ich nazwy i cechy; poznaje wytwory sztuki ludowej regionu; zdobywa nowe doświadczenia plastyczne; wypowiada się na temat wytworzonej pracy; śpiewa piosenki o łatwej linii melodycznej; wykonuje proste układy taneczne; eksperymentuje z dźwiękiem, grając na naturalnych przedmiotach lub instrumentach własnej produkcji; powtarza rytmicznie ruchem treść piosenki; słucha w skupieniu muzyki dla dzieci i poważnej; precyzyjnie koloruje obrazki konturowe; wskazuje na kartce górę i dół, środek; interesuje się cyframi, rozpoznaje 1; odgaduje zagadki pantomimiczne; pokazuje za pomocą ruchu wykonywane czynności; recytuje wierszyki;

5-latek: stosuje zasady zachowywania się w teatrze; zna i stosuje różne techniki plastyczne; potrafi opisać zabytki w okolicy; wykonuje prace w konwencji sztuki ludowej, uwzględniając jej cechy; uczestniczy w zbiorowych pracach plastycznych; umie zagrać na wybranym instrumencie perkusyjnym; wykonuje improwizacje wokalne do krótkich wierszy; wymyśla improwizacje ruchowe; śpiewa kilkuzwrotkowe piosenki z akompaniamentem lub bez; poznaje tańce ludowe charakterystyczne dla regionu; podejmuje próbę tańca współczesnego; podejmuje próby gry na instrumentach; słucha różnych gatunków muzyki; wskazuje stronę lewą i prawą na kartce; rysuje szlaczki od lewej strony; rozpoznaje cyfry od 0 do 5; ilustruje ruchem opowiadanie nauczyciela; bierze udział w inscenizacjach z okazji różnych uroczystości;

6-latek: daje młodszym przykład poprawnego zachowania się w kinie, teatrze; posługuje się rekwizytami i odgrywa krótkie role; jest świadomy procesu twórczego dzieła; odtwarza w różnych technikach najważniejsze zabytki w okolicy; potrafi wyrazić swoimi słowami ogólne wrażenia na temat oglądanych dzieł sztuki; zna sztukę ludową

regionu, inspiruje się nią; pogłębia doświadczenia plastyczne; wypowiada się na temat planowania prac; tworzy samodzielnie upominki; podejmuje próby projektowania np. zabawki, ubioru; rozpoznaje po brzmieniu instrumenty muzyczne; odtwarza proste fragmenty melodii na instrumentach; śpiewa poznane piosenki; interpretuje muzykę ruchem; tańczy do każdego rodzaju muzyki; bierze czynny udział w uroczystościach, odgrywa role; odgrywa scenki na podstawie utworu literackiego; recytuje wiersze; wie, że pisze się od strony lewej do prawej; potrafi napisać własne imię; zna cyfry od 0 do 9;

Dziecko ze SPE: uczestniczy we wszystkich rodzajach aktywności (nauka, zabawa, praca) wg wskazań zawartych w IPET, opinii.

CZĘŚĆ VII – EWALUACJA PROGRAMU

Ewaluacja na etapie wyboru programu – recenzja programu. Wykonuje ją nauczyciel i dyrektor. Cel recenzji: czy program odpowiada potrzebom placówki, czy metody i formy pracy wpłyną na wszechstronny rozwój dziecka. Narzędzia: np. dyrektorski arkusz oceny programu nauczania (*Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja: 92–93*), nauczycielski kwestionariusz oceny programu przed wdrożeniem.

Ewaluacja w trakcie realizacji programu – źródło informacji: diagnoza rozwoju dziecka 3, 4, 5, 6-letniego, w tym dziecka ze SPE (sposoby diagnozowania: obserwacja, analiza dokumentów, rozmowa z rodzicami, wytwory dziecka, informacje specjalistów). Narzędzie: arkusz obserwacyjny (<http://eduklocki.eu/>).

Ewaluacja końcowa – ostateczna i całościowa ocena programu. Źródło informacji: np. arkusz obserwacyjny/dojrzałości szkolnej, nauczycielski kwestionariusz wdrożenia programu. W wyniku przeprowadzonej ewaluacji nauczyciel podejmie decyzję o modyfikacji/kontynuacji programu.

BIBLIOGRAFIA

Wydawnictwa zwarte

1. Brzezińska A.I., Czub M., Kaczan R., *Dziecko przedszkolne. Jakie jest? Jego rozwój? Jak możemy wspierać?*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2013.
2. Cieszyńska-Rożek J., *Metoda Krakowska wobec zaburzeń rozwoju dzieci*, Wydawnictwo Omega Stage Systems – Jędrzej Cieszyński, Kraków 2013.
3. Dryjas K., Jas M., *Wspomaganie przedszkoli w rozwijaniu u dzieci kompetencji kluczowych*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2017.
4. Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Laurum, Warszawa 2009.
5. Janiszewska B., *Ocena dojrzałości szkolnej*, Wydawnictwo Seventh Sea, Warszawa 2008.
6. Matejczuk J., *Rozwój dziecka. Wiek przedszkolny*, Wydanie I, Tom 2, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014.
7. Paździo B., *Zrozumieć świat głosek i liter*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2015.
8. Paździo R., *120 pomysłów na terapię percepcji wzrokowej*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2019.
9. Przetacznik-Gierkowska M., Makiełło-Jarża G., *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, WSiP, Warszawa 1985.
10. Sigiel D. J., Bryson T.P., *Zintegrowane dziecko 12 rewolucyjnych strategii kształtujących umysł twojego dziecka*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2013.
11. Stańdo J., Szaławska-Murmyło M., *Metody aktywizujące w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, ORE, Warszawa 2017.
12. Taraszkiewicz M., *Neuroedukacja-rewolucja w nauczaniu (I stopień). Moduł 3 Ontogeneza, czyli uczeń w procesie swojego rozwoju*, Operon, Gdynia 2015.

Dokumenty elektroniczne

1. Bieńkowska E., *Koncepcja pedagogiczna i techniki Celestyna Freineta oraz ich zastosowanie w edukacji historycznej*, 2018, <http://www.zsootwock.pl/publikacje-nauczycieli/5-ewa-bienkowska-koncepcja-pedagogiczna-i-techniki-celestyna-freineta-oraz-ich-zastosowanie-w-edukacji-historycznej> [dostęp 27 listopada 2018].
2. Gworys M., Rut R., *Seksualność dzieci w wieku przedszkolnym*, 2018, <https://docplayer.pl/52987594-Seksualnosc-dzieci-w-wieku-przedszkolnym.html> [dostęp 20 grudnia 2018].

3. Kuźnik M., *Wykorzystanie koncepcji Celestyna Freineta we współczesnej praktyce pedagogicznej*, 2016, http://kontekstpedagogiczne.pl/wp-content/uploads/KP2016_12_Ku%C5%BAnik.pdf [dostęp 10 listopada 2018].
4. Laboratorium dydaktyki cyfrowej dla szkół województwa małopolskiego, *Podejście konstruktywistyczne*, 2018, www.mcdn.edu.pl lub <https://docplayer.pl/17086674-Podejscie-konstruktywistyczne.html> [dostęp 27 listopada 2018].
5. Nowak M., Gawęda A., Janas-Kozik M., *Fizjologiczny rozwój psychoseksualny dzieci i młodzieży*, Seksuologia Polska Via Medica, [dostęp 11 listopada 2018].
6. Ośrodek Rozwoju Edukacji, *Diagnoza specjalnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży. Standardy, wytyczne oraz wskazówki do przygotowania i adaptacji narzędzi diagnostycznych dla dzieci i młodzieży z wybranymi specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi*, Warszawa 2017, [file:///C:/Users/pc/Downloads/diagnoza_spred%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/pc/Downloads/diagnoza_spred%20(1).pdf) [dostęp 16 września 2018].
7. Ośrodek Rozwoju Edukacji, *Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja*, Warszawa 2012, http://www.bc.ore.edu.pl/Content/271/programy_nauczania_w_rzeczywistosci_szkolnej.pdf [dostęp 22 lipca 2018].
8. *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach* (Dz.U. z 2017 r., poz. 1591). <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/1591/1> [dostęp 6 października 2017].
9. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz.U. z 2017 r. poz. 356) <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/1591/1> [dostęp 18 marca 2018].
10. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym* (Dz.U. z 2017 r., poz. 1578) <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170001578> [dostęp 6 października 2017].
11. Smolińska-Rębas H., *Koncepcja Celestyna Freineta źródłem inspiracji w edukacji wczesnoszkolnej*, 1996, <https://repozytorium.ukw.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/2055/Halina%20Smolinska%20Rebas%20Koncepcja%20Celestyna%20Freineta%20zrodlem%20inspiracji%20w%20edukacji%20wczesnoszkolnej.pdf?sequence=1> [dostęp 11 listopada 2018].
12. *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe* (Dz.U. z 2017 r., poz. 59). <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/59/1> [dostęp 30 listopada 2017 r.].

Renata Paździo – nauczyciel dyplomowany, nauczyciel-pedagog Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Słupsku z 27-letnim stażem pracy, wykładowca Ośrodka Kształcenia Kadr ATENA w Słupsku i Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, autorka warsztatów szkoleniowych, m.in.: „101 pomysłów na terapię percepcji wzrokowej”, „Percepcja wzrokowa w praktyce”, „Osiem sposobów na poznanie inteligencji wielorakiej”, autorka/współautorka projektów edukacyjno-terapeutyczno-diagnostycznych dla dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi m.in. „Słuch – zmysł wiodący w uczeniu się – SAT I i II”; „Myśl i wymyśl”; „Zintegrowane dziecko”; „Pedagogika cyrku w terapii dzieci z zaburzeniami motoryki małej”; „Zumba w świecie terapii dzieci z zaburzeniami motoryki dużej i małej”, współautorka programu terapeutycznego dla uczniów/dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, autorka publikacji terapeutycznej pt. *120 pomysłów na terapię percepcji wzrokowej/Stymulowanie, rozwijanie, usprawnianie funkcji wzrokowych*, autorka artykułu pt. *Sprawność językowa i poznawcza w procesie czytania, czyli bieg przez płotki*.

Bożena Paździo – nauczyciel dyplomowany, nauczyciel wychowania przedszkolnego, logopeda Zespołu Szkół im. Unii Europejskiej w Choczewie z 29-letnim stażem pracy, wykładowca Ośrodka Kształcenia Kadr ATENA w Słupsku i Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, autorka warsztatów szkoleniowych, m.in.: „Zrozumieć świat głosek i liter”, „Glottodydaktyka w nauczaniu ortografii”, współautorka projektów edukacyjno-terapeutyczno- diagnostycznych dla dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi, dzieci w wieku przedszkolnym m.in. „8 dni w podróży”, „Pomagamy”, „Eduprzedzszkolak”, współautorka wielu przedsięwzięć na rzecz nawiązania współpracy ze środowiskiem lokalnym i pozalokalnym, autorka publikacji terapeutycznej *Zrozumieć świat głosek i liter*.

Wioletta Majewska – nauczyciel dyplomowany, nauczyciel-pedagog Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Słupsku z 30-letnim stażem pracy, wykładowca Ośrodka Kształcenia Kadr ATENA w Słupsku, społeczny kurator sądowy, współautorka projektów edukacyjno-terapeutyczno-diagnostycznych dla dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi m.in. „Słuch – zmysł wiodący w uczeniu się – SAT I i II”; „Myśl i wymyśl”; „Zintegrowane dziecko”; „Ćwiczenia usprawniające aparat ruchowy (motorykę małą) i grafomotorykę”; „Pedagogika cyrku w terapii dzieci z zaburzeniami motoryki małej”; „Zumba w świecie terapii dzieci z zaburzeniami motoryki dużej i małej”, współautorka programu terapeutycznego dla uczniów/dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Magdalena Klabacha-Lica – nauczyciel dyplomowany, nauczyciel wychowania przedszkolnego Zespołu Szkół im. Unii Europejskiej w Choczewie z 11-letnim stażem pracy, wykładowca Ośrodka Kształcenia Kadr ATENA w Słupsku i Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, autorka programu m.in.: „W zaczarowanym świecie głosek i liter”, „Do przedszkola idzie maluch”, autorka/współautorka projektów m.in.: „Mały artysta”, „Artyściaki”, „Poszukiwacze przygód”, „5 lat w obiektywie”, „Dalej, lama!”, „8 dni w podróży”, „Eduprzedzszkolak”, autorka/współautorka wielu konkursów plastycznych, fotograficznych dla dzieci w wieku przedszkolnym, autorka/współautorka akcji charytatywnych m.in.: „Podaruj słodki uśmiech”, „Książka (dla) przedszkolaka”, współautorka wielu przedsięwzięć na rzecz nawiązania współpracy ze środowiskiem lokalnym i pozalokalnym, autorka artykułów do lokalnej prasy „Wieści choczewskie”.